

OSMANLI HÜKÜMETİNİN KOSOVA ARNAVUTLARI ARASINDAKİ KAN DAVALARINA ÇÖZÜM BULMA ÇABALARI 1908-1912

ÖZER ÖZBOZDAĞLI*

Giriş

Osmanlı egemenliğine 15. yüzyılda giren Arnavutlar imparatorlukta bir millet oluşturmuyorlardı. Arnavutlar aşiret bağı ve farklı dini bağlılıklarla bölünmüşlerdi. Osmanlı tarihi boyunca devlet bürokrasisinin en üst kademelerine kadar yükselen Arnavutlar, geleneksel yapılarını korumaya devam etmişlerdi. Özellikle devlet otoritesinin giremediği dağlık bölgeler (Kuzey Arnavutluk) geleneksel yapının en güçlü olduğu bölgelerdi. Bu geleneksel yapı tarihten ve kadim gelenekten besleniyordu. 15. yüzyılda Arnavut asilzadelerinden Lek Dukakin tarafından oluşturulan Lek Dukakin Kanunu geleneksel yapının korunmasına önemli katkılar sağladı. Geleneksel yapının en güçlü olduğu bölgelerden biri Kosova'nın Malisör bölgesiydi. Geleneksel yapının güçlü olduğu bu bölgede şer'i hukuk ve 19. yüzyılda Tanzimatla birlikte gelişmeye başlayan modern hukuk kuralları pek geçerli değildi¹. Bu sebeple Osmanlı yönetimi, devletin kanun ve nizamlarının uygulanmadığı Arnavut bölgelerinde toplumsal huzursuzluklara yol açmamak için yerel kanun ve geleneklere eklenilebilen uyumlu politikalar geliştirdi.

Osmanlı yönetimi bu politikayı özellikle ciddi asayiş problemlerine ve toplumsal huzursuzluklara yol açan kan davalarını çözmek için de takip etti. II. Abdülhamit dönemiyle birlikte Osmanlı yönetimi tarafından kan davalarını çözmek için yerel gelenek ve kuralların uygulanmasına da imkan sağlayan Musalaha-i Dem Komisyonları kuruldu. Komisyonlar bölgede sözü geçen yetkililer ve halkın önde gelen isimlerinin de katılımlarıyla kuruldu. Komisyon üyelerinin bu profil yapı-

* Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Hatay/TÜRKİYE, oozbozdogli@gmail.com

¹ Bilgin Çelik, "Geleneksel Yapı İle Modernite Arasındaki Gerilime Bir Örnek: Arnavutluk'ta Kan Davaları ve II. Meşrutiyet Döneminde Soruna Çözüm Arayışları", *Studies Of The Ottoman Domain*, c. 4, S. 7, Samsun 2014, s. 20.

sıyla bölge halkından gelebilecek tepkilerin önüne geçilmek istenmiştir. Osmanlı devletinin amacı kabileler üzerinde denetim kurmak ve kan davası olaylarında bir uzlaşma sağlayarak genel anlamda toplumsal barışı sağlamaktı. Bu komisyonların olmadığı dönemlerde de ceza hukuku ve mahkemeleri devreye sokuldu. II. Abdülhamit döneminde kurulan komisyonlar kan davalarını barış ile çözüme konusunda Kosova bölgesinde önemli başarılar sağlamıştır². Musalaha-i Dem Komisyonlarının kan davalarını sulh yoluyla çözüme önemli başarılar sağlaması üzerine, 1908 Temmuzunda II. Meşrutiyetin ilanından sonra Kosova vilayetinde komisyonlar tekrar kuruldu.

Bu çalışmada II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı yönetiminin Kosova Arnavutları arasında yaşanan kan davalarını çözüme çabaları Başbakanlık Osmanlı Arşivinden tespit edilen belgeler ışığında incelenecektir. Arşivde yaptığımız çalışmalarda Musalaha-i Dem Komisyonlarının tutanak ve raporlarına ulaşamadık. Komisyon tutanaklarına ulaşamaması derinlemesine sosyolojik analizler yapmayı da zorlaştırdığını belirtmek gerekir. Kan davası gibi önemli bir toplumsal sorunu çözüme çabaları çerçevesinde devletin Kosova bölgesinde Arnavutların örf ve adet hukukuna müdahalelerinin devlet toplum ilişkilerini nasıl etkilediği analiz edilmesi gereken diğer bir önemli sorunsaldı. Bununla birlikte Kosova bölgesindeki kan davaları kamu düzenini tehdit eden bir olguydu. İttihat ve Terakkinin merkezîyetçilik siyasetinde ve imparatorlukta yapmayı planladığı kapsamlı dönüşümde kamu düzeninin sağlanması önemliydi. Bu çalışmada kamu düzenini tehdit eden kan davalarını çözüme çabaları İttihat ve Terakki'nin merkezîleşme politikası çerçevesinde ortaya konulacaktır.

Makalede Arnavutların yaşadığı İşkodra gibi vilayetlerden bahsedilse bile araştırma Kosova vilayeti ile sınırlandırılmıştır. 93 Harbi'nden en fazla etkilenen bölgelerden biri olan Kosova bölgesi 1877 yılında vilayet olarak teşkilatlandırılmış olup bu konumunu Balkan Savaşlarına kadar sürdürmüştür. 1908-1912 tarihleri arasında Kosova vilayetinin idari taksimatı şu şekildeydi: Üsküp (Orhaniye, İştîp, Koçana, Osmaniye, Kratova, Kumanova, Radovişte, Planka, Köprülü kazaları), Priştine sancağı (Gilan, Preşova, Mitroviçe, Vulçitrin, Yeni Pazar ve Firzovik kazaları), Senice sancağı (Kolaşin-i Zir, Yenivaroş ve Akova kazaları), İpek sancağı (Ya-

² II. Abdülhamit döneminde kurulan Musalaha-i Dem Komisyonlarının çalışmaları hakkında daha geniş bilgi için bkz. Yakup Karataş, "Rumeli Vilayetleri Örneğinde Osmanlı Devleti'nin Çatışma Çözüm Politikaları", *Turkish Studies*, Volume 9/7, Ankara 2014, s. 400-401.

kova, Brana, Gosina, Pregovište kazaları), Taşlıca sancağı (Prepol kazası), Prizren sancağı (Kalkandelen, Gustovar, Loma ve Gora kazaları)³.

Kosova vilayetinin genel olarak üç nüfus grubuna bölüdüğü söylenebilir. Bu üç nüfus grubunu birbirinden ayırmak gerekir: Şehirli (esnaf ve zanaatkarlar, toprak sahipleri, din adamları), köylüler ve vilayetin batı şeridini oluşturan dağlarda yaşayan *Malisörler* (dağlı). Malisör bölgelerinde dağlılar klanlar halinde yapılanmıştır⁴. Klan bölgeleri Lek Dukakin Kanunu'na bağlı gelenekçi yapının en güçlü olduğu bölgelerdi. Malisörler, devlet kontrolünün zayıf olduğu bu bölgelerde sorunlarını Lek Dukakin Kanunu'na göre halletmekteydiler⁵. Lek Dukakin hükümlerinin uygulandığı bu bölgelerde kan davaları yaygın bir toplumsal gerçeklikti. İncelediğimiz dönemde kan davalarının Kosova vilayetinde Malisörlerin yoğun olarak yaşadığı Priştine, İpek ve Prizren gibi sancaklarda yoğun bir şekilde yaşandığı görülmektedir.

1. Arnavutlar Arasında Kan Davaları: Tarih ve Gelenek

Kan davası, aile mirası gibi kuşaktan kuşağa intikal eden bir adalet tutkusudur. Tarihçiler bunu ceza hukukunun ilk aşaması olarak değerlendirmektedir⁶. Kan davaları Balkanlarda Arnavutlar ve Karadağlılar arasında yaygın olarak görülmekteydi. Bölgelerin dağlık yapısı, halkın ekonomik durumu, geleneksel ve toplumsal şartlar Arnavutlar arasında kan davalarını tetikleyen en önemli unsurlardı. Arnavut bölgeleri olan İşkodra'nın kuzeyinde dağlık bölgelerde, Kosova'nın kuzey batı şeridinde ve Makedonya'da geniş aileler (klan) hüküm sürmekteydi. Kuzey bölgesindeki dağ klanları geleneksel yapıya bağlı olarak kendine özgü bir toplumsal yapı geliştirmiştir⁷. Arnavutlarda kan davası durumunda dayanışma kuralları dikkati çekmektedir⁸. İşkodra'nın Malisya bölgesinde kan davaları iki klanın bütün

³ 1326 *Salname-i Devlet-i Osmaniye*, Selanik Matbaası, Dersaadet 1326, s. 714-727; 1327 *Salname-i Devlet-i Osmaniye*, Selanik Matbaası, Dersaadet 1327, s. 730-744.

⁴ Nathalie Clayer, *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri*, çev. Ali Berktaş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s. 43.

⁵ Lek Dukakin Kanunu 12 kitap (bölüm) ve 1262 maddeden oluşmaktadır. Kitaplar ve onların alt bölümleri şunlardır: 1. Kilise, 2. Aile, 3. Evlilik, 4. Ev, hayvancılık ve mülkiyet, 5. Çalışma, 6. Mülkiyet devri, 7. Konuşulan kelimeler, 8. Onur, 9. Hasarlar, 10. Suçlular hakkında kanun, 11. Yaşlı kanunu, 12. Muafiyet ve insanlar. Daha geniş bilgi için bkz. Çelik, a.g.m., s. 20-21.

⁶ Artun Ünsal, *Anadolu'da Kan Davası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 22.

⁷ Noel Malcolm, *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*, çev. Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul 1994, s. 37.

⁸ Clayer, a.g.e., s. 16.

üyelerini birbirine düşürecek noktalara varabilirken, Kosova'da topluca misilleme yapılacak birim aileydi⁹. İşkodra'da bir adam öldürülünce bütün ailesi kan davasını takip ederdi¹⁰. Güneyin daha az engebeli topraklarında ise bir zamanlar yaşamış klanlar tarihten silinmiş kırsal kesime feodal Arnavut beyleri ya da Osmanlı toprak sahipleri el koymuştur¹¹. Bu sosyo-ekonomik değişime bağlı olarak kan davaları Güney Makedonya'da ortadan kalkmaya başlamıştı¹².

Kan davaları Kuzey Arnavut toplumunun en belirgin özelliğidir¹³. Arnavutlar arasındaki kan davaları İşkodra ve Kosova Malisörleri arasında yaygındı. Malisörler arasında kan davalarının yaygın olmasının en önemli sebebi geleneklere bağlı olarak yapılan Lek Dukakin Kanunu'ydu. Bu kanun 1481 yılında prensler ailesinden Leka tarafından meydana getirildi¹⁴. Lek Dukakin Kanunu anane ve geleneklerin bileşimi idi. İki bölgede ya da klanlar arasındaki hukuki sorunlar Lek Dukakin Kanunu'na göre halledilmekteydi. Lek Dukakin Kanunu İşkodra ve Kosova'nın Malisör bölgelerinde sosyal yaşamın bütün yönlerine hakim oldu¹⁵. Kanun adalet için intikam hakkı tanımaktaydı ve kanuna göre ceza işlerinde kan davasından yüksek bir hak yoktu¹⁶. Kan davaları yerel kültürle iç içe geçmiş durumdaydı. Bu bağlamda şunu belirtmek gerekir ki, şiddet eylemlerinin anlamı içinde olduğu kültürle yakından ilgilidir¹⁷. Kan davası evrensel değerlere göre anlamsız, gereksiz, tehlikeli ve toplum dışı bir eylemdir. Bu sebeple dışarıdan birine anlamsız ve cahilce gelebilir. Fakat aynı kültürden olanlar için anlamı açıktır¹⁸. Belli geleneksel kültüre bağlı bir aile grubunun üyesi için kan davası gütmeye zorun-

⁹ Malcolm, *a.g.e.*, s. 38.

¹⁰ Mahmut Tezcan, *Kan Davaları*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1981, s. 17.

¹¹ Malcolm, *a.g.e.*, s. 37.

¹² Clayer, *a.g.e.*, s. 17.

¹³ Malcolm, *a.g.e.*, s. 43.

¹⁴ Celal Bayar, *Bende Yazdım*, c. 3, Sabah Kitapları, İstanbul 1997, s. 61.

¹⁵ Lek Dukakin kanunu bugün hala Kosova'da bazı kırsal alanlarda etkisini devam ettirmektedir. Özellikle Malisörlerin yoğun olarak yaşadığı kuzey bölgelerinde etkinliği devam etmektedir. Daha geniş bilgi için bkz. Arben Cara- Mimoza Margjeka, "Kanun Of Leke Dukagjini Customary Law Of Northern Albania", *European Scientific Journal*, Vol. 11, October 2015, s. 178.

¹⁶ Bayar, *a.g.e.*, c. 3, s. 61; K. Süßheim, "Arnavutluk", *İslam Ansiklopedisi*, c. I, MEB, Eskişehir 2001, s. 576.

¹⁷ Roger A. Deal, *Namus Cinayetleri Sarhoş Kavga: II. Abdülhamid Döneminde Şiddet*, çev. Zeynep Rona, Kitapyayınevi, İstanbul 2017, s. 16.

¹⁸ Deal, *a.g.e.*, s. 16.

lu, akılcı, gerekli, kısaca anlamlı olabilir¹⁹. Dolayısıyla kan davasından kaynaklı şiddeti anlayabilmek için bu olgunun altında yatan kültürel kodları ve inançları anlamak gerekir. Bu açıdan bakıldığında Lek Dukakin Kanunu'na göre bir kişi şerefini kurtarmak için şiddete başvurabilirdi. Kanun şeref için işlenen cinayetlere herhangi bir ceza öngörmemekteydi²⁰. Lek Dukakin Kanunu'nu bu kadar içselleştiren Arnavutların şiddet kullanma konusunda çekingen davranmadıkları görülmektedir. Kan davaları erkek ölümlerinin öncelikli sebebiydi. Örneğin, Toplana kabilesinde kan davalarına bağlı erkek ölümleri %42 idi²¹.

Dukakin geleneği kan davalarının senelerce devam etmesine neden olmaktadır. Dukakin Kanunu ve öldürülen kimsenin ruhunun intikamı alınmadıkça huzur bulamayacağı şeklindeki geleneksel anlayış kan davalarının Osmanlı idaresinde de sürmesine neden oldu²². Dukakin Kanunu'nun merkezinde yüksek şeref duygusu vardı. İşin özünde “şeref” kavramı bulunduğu için kan davasının her aşamasında çok katı kurallar geçerliydi²³. Onur ve şerefe karşı işlenen bir suç asla unutulmamalıydı. Bir kimsenin şerefine yönelik suçların bedeli mal ile değil ancak kan ile ödenirdi²⁴. Bu bedel ödenilmezse şeref hissine değer verilmediği algısı ortaya çıkar ve bu durum kendisinden olanların kanlarına karşı hürmetsizlik şeklinde değerlendirildi²⁵.

Kan davası olaylarının en önemli özelliği uzun bir devre devam etmesi ve olayların zaman zaman cereyan etmesidir. Arnavut bölgelerinde görülen kan davası olayının 3 evre halinde geliştiği görülmektedir; Öldürme, öldürülenin öcünün alınması, karşı tarafın intikamı²⁶. Dukakin Kanunu'na göre akıtılan kan kaybolmamalıdır. Kanun, katil çok uzun süre saklansa bile “kan sıcağı” diyerek maktulün intikamının sürekliliğini vurgulamaktaydı²⁷. Lek Dukakin Kanunu bir öldürülme

¹⁹ Ünsal, *a.g.e.*, s. 175.

²⁰ Jana Arsooka, “Social Confusion on the Road to Modernity: The Meaning of Violence and Crime in Ethnic Albanian Context”, *Final Results of a 2006 CERGE-EI GDN Project*, June, 2007, s. 15.

²¹ K. Süsseim, a.g.m., s. 577.

²² Hasip Saygılı, “20. yy. Başlangıcından Günümüze Arnavutlarda Osmanlı ve Türkiye Algısı”, *Bilge Strateji*, c. 6, S. 10, İstanbul 2014, s. 38.

²³ Malcolm, *a.g.e.*, s. 43.

²⁴ Malcolm, *a.g.e.*, s. 42.

²⁵ Visalettin Pekiner, “Kan Gütme Cürümleri ve 3236 Sayılı Kanun”, *Ankara Barosu Dergisi*, S. 3, Ankara 1960, s. 87.

²⁶ Tezcan, *a.g.e.*, s. 8.

²⁷ Cara- Margjeka, a.g.m., s. 178.

vakasında katilin “başa baş” gereği öldürülmesi gibi cezalar öngörmekteydi²⁸. Arnavut inancına göre, “öldürülen adamın ruhu kan alınmadan asla dinlenmezdi²⁹”. Kan davasında bir cinayet için bedel talep etme hakkına sahip olan kişiye “zot i gjakut” (kan sahibi) denirdi. Arnavut geleneğine göre katil maktulün mirasçıları tarafından öldürülürdü³⁰. Katilin kanını almak maktulün en yakın erkek akrabasına sırayla intikal etmekteydi³¹. Bu görev aile içinde ve kabile içinde kuşaktan kuşağa geçen kutsal bir görevdi³². Arnavutlarda oç alma babadan oğula hatta toruna intikal ederdi³³. Eğer katil öldürülemezse; babası, oğlu, biraderi veyahut hısımsı ve akrabasından bir erkek öldürülürdü³⁴. Çevrenin bireyi oç alması için teşvik etmesi, yönlendirmesi ve çocukların bu gelenekle yetiştirilmesi kan davalarına süreklilik kazandıran en önemli sebepti. Maktulün kanı alınmadıkça akrabalarına toplum içinde namussuz gözüyle bakılırdı. Ölen akrabasının kanını almayan kişi toplum içinden dışlanırdı. Bu toplumsal baskıyla kişi kanlısını öldürmek zorunda kalırdı. Kan alan kişi alkışlarla karşılanır ve şerefini kurtarmış sayılırdı. Toplumsal baskı şiddeti destekleyici unsur olarak çocuğun ve aile üyelerinin intikam duygusunu içselleştirmesine neden olmaktadır. Bazı Arnavut kabilelerinde maktulün kanlı gömleği, maktulün intikamı alınana kadar kadınlar tarafından yılın belli dönemlerinde ortaya çıkarılır ve kadınlar bu kanlı gömleğin etrafında “ne-bedbaht imişsin!” sözleriyle bir matem ritüeli yaparlardı³⁵. Bu yolla intikam tutkusunun kökleşmesi sağlanırdı. Kendisinin ya da ailesinin şerefini kurtarmak için karşı tarafın kanını alan kimse bu yaptığını ilan etmek zorundaydı. Sonra makul bir nedenle talep edilmişse belli bir süre için resmi ateşkes ya da besa uygulanırdı³⁶. Bu süre içinde katil kan sahibinin hedefi olmayacağına emin olarak ortaya çıkar ve işlerini

²⁸ Saygılı, a.g.m., s. 37.

²⁹ George Gawrych, *The Crescent and the Eagle: Ottoman Rule, Islam and The Albanians 1847-1913*, I.B. TAURIS, London 2006, s. 30.

³⁰ Vasa Efendi, *Arnavutluk ve Arnavutlar Arasında*, Mihran Matbaası, İstanbul 1880, s. 101; Katili belli olmayan bir cinayetin failini bulmak maktulün mirasçıları için bir şeref borcudur. Bu uğurda gerekirse senelerce çalışılırdı. Bedi Nuri, “Arnavudluk’da Kan Gütme Adeti”, *Şehbal*, Dördüncü sene, c. 3, Aded: 59, 10 Ağustos 1328, s. 208.

³¹ Bedi Nuri, a.g.m., s. 208.

³² Ünsal, a.g.e., s. 24.

³³ Tezcan, a.g.e., s.17.

³⁴ Vasa Efendi, a.g.e., s. 101.

³⁵ Nuri, a.g.m., s. 209.

³⁶ Malcolm, a.g.e., s. 43.

görürdü³⁷. Bazı klan bölgelerinde bayraktar ya da ihtiyarların teşvikiyle kan davasının barışçı biçimde çözülmesi için uygulanan usuller vardı. Fakat Arnavutlar çoğu zaman bu usullere pek yanaşmamışlardır³⁸.

Kan davalarının amacı sadece misilleme değil; katile ve gerekirse bütün ailesine katledilen insanın kanının bedelini ödetmek ya da şerefi lekelenen insanın şerefini kurtarmaktır. Eğer gerçek hedef misilleme olsaydı, sadece eylemin sorumlusu olan kişi cezaların hedefi olurdu. Fakat lekelenen şeref bu suçu işlemiş kişinin ailesinden bütün erkeklerin öldürülmesiyle temizlenmekteydi. Bundan sonrada karşı tarafın ailesi dökülen kanın bedelini ödetmek isterdi³⁹. Bu döngüsel süreç kan davalarına süreklilik kazandıran diğer bir sebepti.

Bir cinayet durumunda faili belli olursa “*Kuvvet Meclisi*” katil ile maktulün mirasçılarını çağırarak tarafları barışa davet etmekteydi. Taraflar eski adetlere göre uzlaştırılır ve katilden senet alınıp maktulün ailesine verilir. Eğer taraflar arasında barış olursa maktulün mirasçıları diyet parasını aldıktan sonra kan hesabı kapanırdı. Diyet bedelleri bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Kosova’nın İpek ve Prizren sancaklarında 6000 kuruş olan bedel İşkodra’da 3000 kuruşa kadar düşmektedir⁴⁰. Diyet bedeli ödenmemesi durumunda maktulün mirasçılarının kan alma hakkı devam ederdi. Uzlaşmadan sonra taraflar birbirine ziyafet verirdi. Ziyafet sırasında taraflardan birisi yemek yemeden kalkar ise husumet devam etmiş sayılırdı. Barış olmasa bile misafirini hanesine kadar götürmek hane sahibinin borcuydu. Katil barış için maktulün mirasçılarından birinin evine gelir de orada uzlaşma olamazsa, katil hanesine kadar götürülerek husumetin baki olduğu ihtarı çekilirdi⁴¹. Bununla birlikte gerekirse adet ve geleneğe bağlı olarak bazılarında 12 veya 24 kişilik yemin teklif edilirdi⁴². Eğer cinayet olayı gündüz meydana gelmiş

³⁷ Bedi Nuri, a.g.m., s. 209.

³⁸ Malcolm, a.g.e., s. 44.

³⁹ Malcolm, a.g.e., s. 43; Misafir hakkında da durum aynıdır. Birisinin evine misafir olan kişi, bu süre içerisinde ev sahibinin himayesindedir. Misafir evi ve bölgeyi terk edene kadar bir saldırı sonucu öldürülürse, maktulün kanını almak ev sahibinin namus borcudur. Daha geniş bilgi için bkz. Bedi Nuri, a.g.m., s. 209.

⁴⁰ Bedi Nuri, a.g.m., s. 209; Hata sonucu meydana gelen cinayet durumunda maktulün mirasçıları katili affetmeğe mecburdu. Daha geniş bilgi için bkz. *Şehbal*, Dördüncü sene, c. 3, Aded: 64, I Teşrin-i sani 1328, s. 305; Eğer cinayete teşebbüs olayı yaralama ile sonuçlanırsa yaralı zanlıyı aynı şekilde yaralamaya mecburdur. Yani tabiri caizse bir “yarım kan” alma durumu söz konusudur. Fakat burada dikkat çekici bir durum yaralama bir öncekinin aynı olmalı ve o derece kalmalıdır. Sağ kolundan yaralanan bir kişi zanlıyı sol kolundan yaralarsa cinayet işlemiş sayılırdı. Bedi Nuri, a.g.m., s. 209.

⁴¹ *Şehbal*, Dördüncü sene, c. 3, Aded: 64, I Teşrin-i sani 1328, s. 305.

⁴² BOA. BOE. 3505/262839, 24 Kanun-i evvel 1324.

ise zanlı temize çıkmak için cibal komisyonuna 12 şahit göstermek zorundaydı. Bu on iki kişiden altısı maktulün mirasçılarında diğer altısı zanlının seçeceği adamlardan oluşmaktaydı. Önce şahitlere yemin ettirilirdi. Şahitlerden birisi ya da ikisi yemin etmezse zanlı yemin etmeyen her şahit yerine üç şahit bulmak zorundaydı. Eğer şahitler bulunamaz veya bulunup da yemin etmezler ise zanlı katil olarak tanınır ve maktulün kan arama hakkı olurdu. Eğer cinayet olayı gece gerçekleşir ise, on ikisi zanlı tarafından diğer on ikisi maktulün mirasçıları tarafından belirlenmek üzere 24 şahit gösterilmek mecburiyeti vardı. Şahitler cinayetin zanlı tarafından işlenmediğine şahitlik ederlerdi. Şahitler zanlının beratına yemin ettikleri halde zanlının katil olduğu ortaya çıkarsa maktulün mirasçıları şahitlerin hepsinden kan alma hakkına sahip olurlardı. Bu durum bir kan davası olayının ne kadar büyüyebileceğini ortaya koymaktadır⁴³.

Bu bağlamda kan davası geleneğinin Arnavut bölgelerinde mimariden sosyal hayatın her alanına kadar oldukça etkili olduğu görülmektedir. Kan davasında insanlar öldürülür ya da saklanmaya zorlanırdı. İpek, Yakova ve Prizren havalesinde insanlar kanlılarından korunmak için meskenlerini dağ başlarında ya da tepelerde yapmaktaydı. Kabileler ya da aileler kale tarzı bu binalarda kan davasının saldırısından korunmak ve silah ile karşı koymak için mazgal delikleri yaparlardı. Kabile erkekleri bu kale tarzı yapılar içinde senelerce dışarı çıkmadan yaşamak zorunda kalabilmekteydiler. Bu durumda tarlayı sürmek gibi hariçte yapılacak işleri kadınlar yapmaktadırlar⁴⁴. Arnavutlarda kadınlardan kan alınmazdı. Kan davalarında intikam için mesken yakma olayları yaygın bir cezalandırma yöntemi idi.⁴⁵

Kan davalarına süreklilik kazandıran diğer bir sebep Arnavutlar arasındaki silah taşıma geleneği idi. Arnavutlarda silah taşıma bir şerefti ve bireysel silahlanma geleneğe bağlı olarak çok yaygındı. Silah şeref, cesaret ve yiğitlik sembolüydü. İrtem Arnavutlar arasındaki silah taşıma geleneğinin önemini şöyle belirtmektedir; “*Bir Arnavut hükûmete vermek için beş para bulamazdı, fakat martine, mavzere verecek on beş yirmi lirayı bulurdu*”⁴⁶. Ahmed Şerif, Arnavutluk’taki gözlemlerini aktardığı eserinde silahın önemini şöyle tasvir etmektedir; “*Arnavud yurtuk elbise ile yahn ayak geze-*

⁴³ *Şehbal*, Dördüncü sene, c. 3, Aded: 64, 1 Teşrin-i sani 1328, s. 305.

⁴⁴ Bedi Nuri, a.g.m., s. 209.

⁴⁵ *Muhibban*, No:7-8, 11 Temmuz 1327, s. 2.

⁴⁶ Süleyman Kani İrtem, *Meşrutiyetten Mütarekeye (1908-1918)*, haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 2004, s. 233.

*bilir fakat mutlaka silahı vardır. Bununla iftihar eder*⁴⁷. Bu bağlamda devlet otoritesinin olmadığı yerde kan davalarının sürekliliği, güvenlik kaygıları ve adaleti sağlama duygusu silahlanmayı tetiklemekteydi.

Arnavut bölgelerinde Osmanlı valileri bazen düşman aileler arasında sulhu (besa) sağlamayı başarırlardı. 1897 yılında İşkodra valisi kan davasının yalnız katille tatbik edilmesini kabilelere kabul ettirdi. Fakat Mirditler bu kararı reddettiler ve namus meselelerinin hükümet mahkemelerinde çözülmesine katılmadılar⁴⁸. Arnavutluk'ta yasaları ve gündelik hayatı düzenleyen Lek Dukakin Kanunu'nun yıkıcı etkileri derin olmuştur. Bu gelenekten şikayet etmeyen tek bir Arnavut yokken, kan gütmemeyi şerefsizlik saymayan da yoktu. Bu girift gelenek içinde kıvranan Arnavutluk'ta kan davaları ciddi sorunlar yarattı⁴⁹. Arnavut bölgelerinde, Lek Dukakin Kanunlarının uygulanmasına göz yuman Osmanlı Devleti kan davalarının bölgede yarattığı sorunları göz önüne alarak II. Abdülhamit döneminde kan davalarını çözmek için Musalaha-i Dem Komisyonları kurdu. Komisyonların kan davalarını çözmeye başarı sağlaması üzerine II. Meşrutiyetin ilanından sonra komisyonlar tekrar kuruldu⁵⁰.

2. II. Meşrutiyetin İlanıyla Kosova Bölgesinde Kan Davalarına Çözüm Bulma Çabaları

Meşrutiyetin yeniden ilanını sağlayan İttihat ve Terakki'nin amacı meşrutiyet idaresini tesis ederek Osmanlı birliğini sağlamaktı. Bunun için Osmanlılık bilincinin yerleştirilmesi gerekmekteydi⁵¹. İttihatçılar, Osmanlılık politikasıyla imparatorluğun bütün unsurlarını bir üst kimlik etrafında toplamayı amaçlıyordu. Bu kimlik siyaseti imparatorluğu bir arada tutmaya yarayacak oportünist bir kimlik siyasetiydi⁵². İttihatçılara göre Osmanlı tabiiyetinden olan her ferdin hangi din ve mezhepten olursa olsun Osmanlı sayılacağı Kanun-i Esasi'de yer almaktaydı.

⁴⁷ Ahmed Şerif, *Arnavutluk'da, Suriye'de, Trablusgarb'da Tanin*, haz. Mehmed Çetin Börekçi, c. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 13.

⁴⁸ Süsheim, a.g.m., s. 578.

⁴⁹ Orhan Koloğlu, *Üç İttihatçı*, Kırmızı Kedi, İstanbul 2011, s. 191; Lek Dukakin kanunları Arnavutluk komünist rejim altına girmeden önce Kosova havalisi Malisörlerinde, kısmen de Debre ve Mat köylerinde hüküm sürmekteydi. Bayar, *a.g.e.*, c. 3, s. 62.

⁵⁰ Karataş, a.g.m., s. 400.

⁵¹ Tank Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, c. I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 370.

⁵² Suavi Aydın – Ömer Türkoğlu, “İttihat ve Terakki Programının ve Eyleminin Radikal Dönüşümü: 1908 Öncesi ve Sonrası”, *II. Meşrutiyeti Yeniden Düşünmek*, der. Ferdan Ergut, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009, s. 261.

Bunun amacı anayasa temelinde bir vatandaşlık bağı yaratmaktır⁵³. İttihatçıların temel hedefi, Osmanlılık ideolojisi temelinde merkezi ve güçlü bir devlet yapılanmasıydı. Osmanlılık siyasetinin en önemli araçları hukuk (anayasa) ve merkezileşmiş iktidardı. Merkezileştirme siyasetinin en önemli argümanı hukuki eşitlik ve imparatorluğun her tarafında tek tip hukuk sisteminin uygulanmasıydı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Merkezîyetçilik siyasetiyle devletin nüfuz edici iktidar olanaklarının genişletilmesini amaçlıyordu. Bu çerçevede İttihatçılar Meşrutiyetin ilanından sonra doğrudan hakimiyet teorisi çerçevesinde “doğrudan merkezîyetçilik” politikası uygulamaya başlayacaktır.

Avrupa’daki sınırlar merkezîyetçilik siyasetinin öncelikli hedefi haline geldi. Kosova vilayeti Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ ile sınırdış bir bölgeydi⁵⁴. Kosova vilayeti Berlin Antlaşmasından sonra kurulan Makedonya bölgesinde (Selanik, Kosova ve Manastır) yer almaktaydı. Makedonya bölgesine Sırbistan, Bulgaristan müdahaleleri sonucunda başlayan ayrılıkçı hareketler, büyük devletlerin diplomatik müdahaleleri Osmanlı Devleti’nin Makedonya hinterlandındaki hudutlarının kırılğan yapısını bir kez daha ortaya koymuştu. Hudut boylarının bu kırılğan yapısına Makedonya’da görev yapan İttihatçı subaylar şahit olmuştu. “Kuşatılmış Devlet” mantığı, özellikle bu hudut bölgelerinde yaşayan halkların merkeze entegrasyonu, devletin geleceği için İttihatçıların öncelikli olarak ele aldığı konulardan biri oldu⁵⁵. Bunun sonucunda Meşrutiyetin ilanından sonra Osmanlı Devleti’nin Rumeli bölgesindeki hudut siyaseti farklı bir karaktere büründü. Hudut boylarının “gayri medeni”, “geri kalmış” olan toplulukları, batıl itikat ve cemaat kimliklerinden kurtararak uygarlık alanına kazandırılacaktı. Bu dönüşüm merkezden atanacak eğitimli bürokratlar aracılığıyla yapılacaktı⁵⁶. Politikanın içeriği güçlü merkezîyetçilik siyasetiyle güçlendirildi. Merkezîyetçilik siyasetinden en çok etkilenen bölgelerden biri de devlet otoritesinin pek giremediği Arnavut bölgeleri olmuştur. Arnavut bölgelerinin merkezle entegrasyonu için kapsamlı reformların yapılması gerekiyordu. “*Burada yapılacak çok iş var*” derken İpek Mutasarrıfı Cemal

⁵³ Özer Özbozdağlı, *İttihat- Terakki ve Makedonya Sorunu 1908-1912*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tokat 2016, s. 77.

⁵⁴ Mucize Ünlü, *Kosova Vilayeti’nin İdari ve Sosyal Yapısı (1877-1912)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2002, s. 267.

⁵⁵ Clayer, *a.g.e.*, s. 43.

⁵⁶ Cem Emrence, *Osmanlı Ortadoğu’sunu Yeniden Düşünmek*, çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 72.

Bey'in kastettiği tam olarak buydu⁵⁷. Arnavutların yoğun olarak yaşadığı Yanya ve Manastır vilayetleri Osmanlı idaresine tabi ise de İşkodra ve Kosova'nın kuzey kesimlerinde (Kuzey Arnavutluk) Osmanlı kanunlarının hüküm sürdüğü iddia edilemezdi⁵⁸. Kosova vilayetinin ve İşkodra sancağının kuzey kısımlarının istisnai statüden yararlanmaya devam etmesi İttihat ve Terakki'nin merkezîyetçilik siyaseti için sürdürülebilir değildi. Bununla birlikte milliyetçi Arnavutların adem-i merkezîyetçiliğe varan talepleri kabul edilmezdi⁵⁹. İttihatçılar bütün Arnavutluk'ta tek tip bir hukuk sistemi uygulamak istiyorlardı. Bunun olması için Arnavutların devlete ait mükellefiyetlerini yerine getirmeleri ve geleneklere bağlı uygulamaları ve silahları bırakmaları gerekiyordu⁶⁰.

Kosova vilayetinde birkaç şehir ve vadi dışında kontrol en az düzeydeydi. Özellikle Kosova Malisörleri dağlarda ve yüksek alanlarda kendi kabile kanunlarına göre fiili bir özerklik içinde yaşıyorlardı⁶¹. Kent merkezlerine uzak kalan bölgelerde geleneksel değerler gücünü korumaktaydı. Geleneksel yapının güçlü olduğu bu bölgelerde kan davalarının asayiş sorunlarına ve toplumsal düzensizliğe yol açması ittihatchıların merkezileştirme politikasıyla çelişmekteydi⁶². İttihatçıların merkezîyetçilik politikasında kamu düzeninin sağlanması önemli yer tutuyordu. Bu çerçevede İttihatçılar Meşrutiyetin ilanından sonra Kosova'da hudut boylarında yaşayan Arnavutlara dönük sistemli bir entegrasyon politikası izlemeye başlamıştır. Diğer taraftan kan davaları Kosova'da göç gibi sosyal problemlerde neden

⁵⁷ BOA. TFR-I-KV. 216/21518, 16 Kanun-i evvel 1324

⁵⁸ "Arnavutluk'ta Teşkilat-ı İctimaiye", *Şehbal*, Dördüncü sene, c. 32, Aded: 62, 1 Teşrin-i evvel 1328, s. 272.

⁵⁹ Clayer, *a.g.e.*, s. 478.

⁶⁰ İrtem, *a.g.e.*, s. 234.

⁶¹ Gawrych, *a.g.e.*, s. 30; Kan davalarının yoğun olarak yaşandığı diğer bir bölge olan İşkodra Vilayetinde ise adliye teşkilatı yalnız ovada ve kasabalarda etkili olabiliyordu. Vilayetin cibal olarak adlandırılan dağlık kısmında adliye teşkilatı yoktu ve buralarda merkezi iktidar muhtar ve ihtiyar heyetleriyle temsil olunmaktaydı. Malisya bölgesindeki şefler ya da beyler; nüfuzlarından güç alan Osmanlı düzeninden çok töre yasasına saygı göstermekteydiler. Bu şeflerin ve beylerin en önemli görevi cibal komisyonlarını toplandırmaktı. Komisyonun başında Müslüman ileri gelenlerinin ve valinin seçtiği bir sergerde bulunmaktaydı. Malisörlere (dağlı) arasındaki davalara (ceza ve asliye) cibal komisyonları bakmaktaydı. Bu komisyonun görevi besa (barış) kararını vererek sadece iki taraf arasında bir tür toplumsal barışı sağlamaktı. Hükümler Osmanlı makamları tarafından yapılmış bir kanununa göre verilmekteydi. Cibal komisyonunda alınan kararlar valinin onayından sonra icra edilirdi. Daha geniş bilgi için bkz. "Arnavutluk'ta Teşkilat-ı İctimaiye", *Şehbal*, s. 272; Clayer, *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri*, s. 62-63; *Şehbal*, Dördüncü sene, c. 3, Aded: 62, 1 Teşrin-i evvel 1328, s. 272.

⁶² Tezcan, *a.g.e.*, s. 14.

olmaktaydı. Kan davalarından kaçan Arnavutlar Makedonya ve Kosova ovalarına gelirken güvenlik arayan Sırp lar da Sırbistan'a göç ediyordu⁶³.

Merkeziyetçilik politikası çerçevesinde Arnavut bölgelerinde birtakım idari ve adli düzenlemeler yapıldı. Meşrutiyetin ilanı ile hükümetin merkezileştirme politikası dağ klanları ve onların şeflerini de etkiledi. Kosova vilayetinin kabile ve bayraktarla⁶⁴ meskun olan bazı kazalarında Meşrutiyetin ilanından sonra adliye teşkilatı oluşturuldu. Bundan böyle Dukakin Kanunu'nun lağvedildiği ve bölükbaşların yerine müdür atandığı duyuruldu⁶⁵. Ayrıca her köye yapılan Kocabaşı ataması da bayraktarların otoritesini kırmaya yönelikti. Bu idari tedbirler Kosova'nın Kuzey batı şeridinde yaşayan Malisörlerin geleneksel yapılarını tehdit ediyordu. Merkezi otorite ile Malisörler arasında çatışma kaçınılmazdı. Bu idari yapılanmaya rağmen Kosova vilayetinde henüz hükümetin nüfuz ve iktidarının giremediği alanlar mevcuttu⁶⁶. Bu idari düzenlemelerle birlikte İttihatçılar devletin nüfuz edici iktidar alanlarını Kosova vilayetinin en ücra köşelerine kadar genişletmek ve tek tip kanun uygulayabilmek için bölgede yoğun bir çaba içerisine girmişlerdir.

İşkodra ve Kosova'da aile üyeleri nüfuzlu beylere hizmet etmekteydi. Bu aileler beylerin toplayacağı silahlı çetelere katılabilirlerdi. Beyler de ovalardaki otlakları onlara kiralyorlardı. Söz konusu aileler sorunlarını beylere iletiyorlar beyler de onların köylerdeki kan davalarını hallediyordu⁶⁷. Eski Arnavutluk'ta katiller beylere kan vergisi vermek zorundaydılar. Beylerde uzlaştırıcı bir rol oynamaktansa, çıkarlarını korumak adına kan davası geleneğini sürdürmek için çaba sarf etmekteydiler⁶⁸. Diğer taraftan beyler "kan bedeli ödememek zorunda olmalarıyla" nüfusun geri kalanından ayrılırlardı. Beyden öç alınmazdı⁶⁹. Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk'ta kan davalarının hüküm sürdüğü bölgelerde yerel kabile ve aileleri

⁶³ Clayer, *a.g.e.*, s. 56.

⁶⁴ Bayraktar 17. Yüzyıldan itibaren Osmanlı devletinin Kosova bölgesinde uyguladığı bir yönetim şeklidir. Osmanlı makamları tarafından Arnavutları seferber edebilmek için olan birlikler bayraktardı. Bu birimler bayraktarlar tarafından yönetilmekte ve bu görev babadan oğula geçmekteydi. Daha geniş bilgi için bkz. Clayer, *a.g.e.*, s. 18.

⁶⁵ Clayer, *a.g.e.*, s. 534.

⁶⁶ "Arnavutluk'ta Teşkilat-ı İctimaiye", *Şehval*, Dördüncü sene, c. 32. Aded: 62, 1 Teşrin-i evvel 1328, s. 272.

⁶⁷ Clayer, *a.g.e.*, s. 44.

⁶⁸ İsmail Kadare, 70 yıldır sürüp giden bir kan davasının 44. Kurbanı olan kardeşinin öcünü alan bir dağlının dramını anlattığı "Kırık Nisan" romanında yüksek yaylaların kan vergisine susamış güçlü beylerin oynadığı role dikkat çeker. Ünsal, *a.g.e.*, s. 25.

⁶⁹ Clayer, *a.g.e.*, s. 26.

sisteme entegre etmekte zorlandığı görülmektedir. Özellikle beylerin nüfuz ve etki alanını kırma çabaları merkeze tepkilerin artmasına neden oldu. Merkezîyetçilik siyaseti Arnavutlarda merkezi yönetime karşı içten içe bir tepkinin oluşmasına neden oldu. Arnavut bölgelerinde İttihatçılarla gelenekçi Arnavutlar arasında yaşanan çatışmalar, bir süre sonra gelenekçi Arnavutların milliyetçilerle işbirliği yapmasına neden oldu. Bu bağlamda II. Meşrutiyet döneminde çıkan Arnavut ayaklanmalarının (1909-1910-1911) temel sebebi bu merkezîyetçilik politikasıydı.

Merkezîleşme ve entegrasyon politikasıyla birlikte Osmanlı yetkililerinin rahatsız edici ve barbarca bir gelenek olarak gördükleri kan davaları artık bir örf ve adetin uygulanması olarak değil kamu düzenini bozan temel asayiş sorunu olarak görülmeye başlandı⁷⁰. Diğer taraftan bölge halkı adli konularla ilgili adliyeye müracaat etme geleneği olmadığı için kanlarını er ya da geç kendileri alıyorlardı⁷¹. Bu şekilde kan davaları Arnavut bölgelerinde asayişin bozulmasına neden olduğu gibi her sene yüzlerce kişinin ölmesine de neden olmuştur⁷². Osmanlı hükümeti II. Meşrutiyetin ilk aylarında Musalaha-i Dem Komisyonlarının tekrar kurulmasına izin verdi. Bu süreçte bölgede planlanan radikal dönüşüm adına bir süre daha Arnavutluk'ta yerel güçlerin sorunu çözmesi için müsaade edilmiştir. Arnavutların kadim geleneklerin uygulanmasındaki hassasiyetleri bunda etkili olmuştur. Fakat söz konusu yerel güçlerin bu komisyonlarda kadim geleneklere ve Lek Dukakin Kanunu'na göre kararlar alarak devletin nizam ve kanunlarını dikkate almamaları ciddi bir çatışma konusu olacaktır.

1908 Temmuzunda Meşrutiyetin ilanından sonra genel af ilan edildi. Genel af ilanıyla Kosova vilayetinde siyasi suçlularla birlikte cinayet suçluları da serbest bırakıldı. Kosova valiliği, vilayette kan gütme âdeti olmasından dolayı, eski olayların tekrar yaşanmaması ve düşmanların barıştırılması için Musalaha-i Dem Komisyonlarının tekrar kurulmasını talep etti⁷³. Bu komisyonlar vasıtasıyla kan davalarının barıştırılması planlanmaktaydı. Kosova valiliğinin II. Abdülhamit döneminde kurulan bu komisyonların çalışmalarından ve faydalarından bahsetmesi üzerine Osmanlı hükümeti, 29 Temmuz 1324 tarihinde valiliğin bu talebini kabul ederek, bütün kan davalarının halledilmesi amacıyla, bir kereye mahsus olmak üzere, Musalaha-i Dem komisyonlarının kurulmasını kabul etti. Hükümet komis-

⁷⁰ Gawrych, *a.g.e.*, s. 31.

⁷¹ BOA. BOE. 3505/262839, 26 Kanun-i sani 1324.

⁷² BOA. DH. MKT. 2891/87, 22 Temmuz 1325.

⁷³ BOA. BOE. 3481/261002, 5 Kanun-i sani 1324; BOA. TFR-I-KV. 207/20632, 22 Temmuz 1324.

yonların kurulmasını kabul etmekle birlikte, Kanun-i Esasinin 89. maddesi⁷⁴ gereğince bu komisyonların olağanüstü yetkilere sahip bir mahkeme gibi karar verme yetkilerine sahip olmadığını, ayrıca Kanun-i Esasinin 23. maddesi⁷⁵ gereğince hiç kimsenin bağlı bulunduğu mahkemeden başka bir mahkemeye zorla götürülemediği hususlarını belirterek komisyonların kurulmasının Kanun-i Esasiye aykırı olduğunu da belirtti⁷⁶. Ancak bölgede asayiş ve huzur sağlamada etkileri görülmüş bu komisyonların bütün kan davalarının halledilmesi şartıyla 1909 Nisanına kadar çalışması kabul edildi. Sürenin dolmasıyla komisyonların kesinlikle kaldırılması kararlaştırıldı. Genel af ilanı ile İpek, Prizren ve Tepedelende de komisyonlara destek için asker bulundurulmasına karar verildi⁷⁷. Bu kararlarla birlikte Adliye Nezareti meşrutiyetin ilanından önceki suçların takip edilmesini istedi⁷⁸.

Musalaha-i Dem komisyonları genel olarak kaza eşrafı, büyük ailelilerin ileri gelenleri, bayraktarlar ve karar vericilerden oluşmaktaydı⁷⁹. Bu yapıyla komisyonlar yerel bir nitelik arz etmekteydi. Musalaha-i Dem komisyonları usul ve geleneğe göre karar vermekteydi⁸⁰. Komisyonlarda resmi görevlilerin ve hukuk bilenlerin olmaması en büyük handikapı. Bölge ileri gelenlerinin komisyonlardaki etkinliği ve karar alma süreçlerindeki olumsuz etkileri daha sonra görülecektir. Komisyonların amacı aralarında kan davası olan aileleri huzurlarına davet etmek ve sulhu sağlamaktı⁸¹. Kararlar ceza ve şer'i hukuka göre değil, örf ve kadim adetlere göre verilmekteydi⁸². Bununla birlikte Osmanlı hükümeti komisyon kararlarında mutlak surette “şer'i hukuk ve kanuna mutabakat” aramaktaydı⁸³. Komisyonlar

⁷⁴ 89. madde: Her ne nam ile olur ise olsun bazı mevadd-ı mahsusayı rü'iyet hükmetmek için mahakim-i muayene haricinde fevkalade bir mahkeme veyahut vermek salahiyetine haiz komisyon teşkilî katiyen caiz değildir. Fakat kanunen muayyen olduğu vechle tayini mevla ve tahkim caiz değildir. Suna Killi-Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2000, s. 52.

⁷⁵ 23. madde: Yapılacak usul-i muhakeme kanunu hükmünce kanunen mensup olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye gitmeye icbar olunamaz. Killi- Gözübüyük, *a.g.e.*, s. 45.

⁷⁶ *BOA. DH. MKT*, 2710/83-1, 26 Temmuz 1324; *BOA. BOE*. 3481/261002, 27 Kanun-i evvel 1324.

⁷⁷ *BOA. DH. MKT*, 2710/83-1, 26 Temmuz 1324; *BOA. BOE*. 3481/261002, 27 Kanun-i evvel 1324; *BOA. DH. ŞFR*. 408/75, 27 Kanun-i evvel 1324.

⁷⁸ *BOA. BOE*. 3505/262839, 11 Şubat 1324.

⁷⁹ *BOA. TFR-I-KV* 216/21518, 16 Kanun-i evvel 1324.

⁸⁰ *BOA. BOE*. 3505/262839, 21 Kanun-i sani 1324.

⁸¹ II. Abdülhamid döneminde kurulan komisyonların faaliyetleriyle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Yakup Karataş, a.g.m., s. 400; Pekiner, a.g.m., 89; Tezcan, *a.g.e.*, s. 110.

⁸² *TFR-I-KV* 216/21518, 16 Kanun-i evvel 1324.

⁸³ Karataş, a.g.m., s. 400.

gerektiğinde zorla düşman aile reislerini bir araya getirerek barıştırmakla ve katilin maktulün ailesine ödeyeceği kan diyetini saptamakla görevliydi⁸⁴. Bu diyet bedeliyle kan davası tarafları barıştırılırdı. Diyet (kan parası) uygulamasının amacı kan davalarını önlemek ve hafifletmekti. Bu komisyonlarla kan davaları sebebiyle vuku bulan cinayetler kısmen de olsa bastırıldı⁸⁵.

Komisyonların kurulması kararından sonra vilayet ve sancaklarda komisyonlar kurulmaya başlandı. Kosova valiliği sadaretin onayından sonra kurulan Musalaha-i Dem Komisyonlarının katillerin hasımlarıyla uzlaşmalarının sağladığını bundan sonra bu şahısların serbest bir şekilde bölgede gezdiklerini belirtmiştir. Adliye Nezareti zanlılardan komisyonların davetine icabet etmeyenler hakkında maktulün ailesinin adliyeye müracaat ettirilmesini istiyordu. Yerel makamlar ve komisyonlar Kosova ve bağlı sancaklarda şimdiye kadar böyle bir uygulamanın olmadığını veya bunun bölge halkının devletin nizamlarına pek ısınmadığı için mümkün olmadığını belirtiyorlardı⁸⁶. Fakat savcılıklar bu gibi şahıslar hakkında kanun takibi yapılmasını istemişlerdir. Valilik bu gibi şahıslar ve firarilerin peyderpey komisyonlara müracaat ederek uzlaşmalarının sağlandığını belirterek, bu şahıslar hakkında kanun takibinin yapılmasının asayiş bozacağını Dahiliye Nezaretine iletmıştır. Diğer taraftan genel af ilanından sonra İpek ve Prizren gibi bölgelerde adli makamlar çalışamaz hale gelmişti⁸⁷.

1908 yılının sonuna doğru Musalaha-i Dem Komisyonlarından Kosova valiliğine yapılan müracaatlarda komisyon kararlarının hükümet desteği olmadan uygulanamayacağı belirtilmekteydi. Musalaha-i Dem Komisyonları uzlaşmaya yanaşmayanlar hakkında baskı ve zor kullanma için hükümetten asker destek talep etmekteydiler. Bu destek sağlanmadığı takdirde uzlaşmaya yanaşmayan şahısların asayiş bozabilecek hareketlerde bulunabilecekleri ve bu durumda komisyonların dağılmasına neden olabileceği belirtilmiştir⁸⁸. Komisyonların baskı ve zorlama yetkilerine sahip olmaması ve halkta adliyeye müracaat geleneği olmadığı için komisyonlara gerek kalmayacağı belirtiliyordu. Özellikle Prizren ve İpek gibi sancaklarda kanlılar arasında uzlaşmanın sağlanamadığı, bunun ancak külliyetli miktarda askerle sağlanabileceği komisyonlar tarafından belirtilmekteydi. Bu tartışmalar

⁸⁴ Ünsal, *a.g.e.*, s. 47.

⁸⁵ *MMZC*, Devre I, İçtimai sene 2, c. 4, 21 Nisan 1326- 3 Mayıs 1910, s. 563.

⁸⁶ *BOA. BOE.* 3505/262839, 22 Kanun-i sani 1324.

⁸⁷ *BOA. DH. MKT.* 1294/15, 18 Ağustos 1324.

⁸⁸ *BOA. BOE.* 3505/262839, 21 Şubat 1324.

sırasında komisyonların kaldırılması tekrar gündeme geldi. Kosova valiliği, Loma gibi kazalarda devam eden kan davalarını örnek göstererek komisyonların bütün kan davalarını hallettikten sonra kaldırılması gerektiğini hükümete iletmıştır. Dahiliye Nezareti, Prizren ve İpek gibi sancaklarda halkın adliyeye sevkinin mümkün olmaması, kan davalarının uzlaşma ile çözülmesinde komisyonların başarı sağlaması, komisyonların baskı ve zorlama yapmadan görevlerine bir müddet daha devam etmesi gerektiğini Sadarete iletti⁸⁹. Dahiliye Nezaretinin teklifi üzerine Meclis-i Vükela komisyonların çalışma esaslarıyla ilgili şu kararları aldı;⁹⁰

-Musalaha-i dem komisyonlarının kan davalarını uzlaşmayla çözmeleri, uzlaşma sonunda taraflardan senet alınması, senet vermeyenlerin mahkemeye intikal ettirilmesi,

-Senet vermeyenler ile komisyonların davetlerine uymayanların davalarının mahkemeye intikal ettirilerek, maktulün ailesinin dava takibi yapabilmesinin sağlanması ve kanuna göre muamele yapılması.

Bu kararlara ek olarak Kosova vilayetine gönderilen talimatta Musalaha-i Dem Komisyonlarının hukuk dışı karar ve uygulamalarının devlet tarafından kabul edilmeyeceği belirtildi⁹¹. Hükümet komisyon kararlarına uymayanlar hakkında adli makamlarca takibat yapılmasını istedi. Kanun takibatı kararından sonra sancak ve kazalardan gelen telgraflarda Meşrutiyetin ilanı sırasında cinayet suçlularının ciddi bir yekün teşkil ettiğini bu sebeple kanun takibi yapılamayacağı bununla birlikte uzlaşmaya yanaşmayanların da hasımlarından öç almaya çalışacakları için 6 aydan beri sağlanan sükûnet ve asayişin bozulacağı belirtildi⁹². Gilan Musalaha-i Dem Komisyonu ise uzlaşmaya yanaşmayan şahısların adliyeye teslim edildikleri halde katillerin salıverildiğini ve bu durumun eski olayların devam etmesine neden olduğunu Kosova valiliğine iletti⁹³. Komisyon katillerin salıverilmesinin komisyon otoritesini sekteye uğrattığını, kazada otorite boşluğuna neden olduğunu, komisyon kararlarına itibar edilmediğini belirtmekteydi. Bu sebeplerle Gilan'da bir ay içinde 30'a yakın cinayet olayı meydana geldiği vurgulanıyordu⁹⁴.

⁸⁹ BOA. BOE. 3505/262839, 11 Şubat 1324.

⁹⁰ BOA. MV. 124/7; BOA. BOE. 3505/262839, 26 Kanun-i sani 1324; BOA. BOE. 3481/261002, 14 Kanun-i sani 1324; BOA. DH. MKT. 2724/61, 17 Kanun-i sani 1324.

⁹¹ BOA. BOE. 3503/262657, 5 Kanun-i sani 1324.

⁹² BOA. BOE. 3505/262839, 26 Kanun-i sani 1324.

⁹³ BOA. BOE. 3531/264793, 25 Mart 1325.

⁹⁴ BOA. BOE. 3531/264793, 23 Mart 1325.

Komisyonlarla resmi makamlar arasındaki çatışmanın en önemli sebebi, komisyonların uzlaşmaya yanaşmayanları örf ve kadim geleneklere göre cezalandırmak istemesinden kaynaklanmaktaydı⁹⁵. Komisyonların bu tutumundan dolayı Hükümet komisyon karar ve uygulamalarının Kanun-i Esasiye uygun olması gerektiğini sürekli tekrarlamaktaydı. Komisyonlarla ilgili şikâyetlerin artması üzerine vilayet adliye müfettişleri yaptığı denetimlerde, Kosova'nın muhtelif hapishanelerinde komisyon kararıyla tutuklu şahısların bulunduğunu tespit ettiler. Bunun üzerine Adliye Nezareti, Kosova valiliğine gönderdiği talimatta, komisyonların tutuklama yetkisine sahip olmadığını; bu sebeple tutukluların tahliye edilmesini istedi⁹⁶. Komisyonların şer'i hükümler ve kanun dairesinde karar vermesi gerektiği, bunun dışında verilen kararların kabul edilmeyeceği belirtilmiştir⁹⁷. Örneğin, Gosina kazası tevkifhanesinin teftişi sırasında üç şahsın Musalaha-i Dem Komisyonunun kararıyla zincir-bend cezasıyla tutuklu olduklarının anlaşılması üzerine, bu üç şahsın tahliye edilmesi gerektiği Kosova valiliğine bildirildi⁹⁸.

Musalaha-i Dem Komisyonları, komisyonların vazifelerini tamamlamadan kaldırılmasını istemiyorlardı. Kosova valiliği, komisyonların çalışmalarına devlet tarafından destek olunmasını, ancak bu şekilde kanlıların zorla barıştırılarak vilayet dâhilinde bütün kan davalarının bitirilebileceğini, bütün bu işlerin bitiminden sonra kan davalarının zabıta ve adliyece takibinin sağlanabileceğini belirtmekteydi⁹⁹. II. Meşrutiyetin ilanından sonra kurulan komisyonlar Ağustos 1909'a kadar faaliyetlerine devam etmişlerdir.

3. Musalaha-i Dem Komisyonlarının Çalışmaları

a. Üsküp Sancağı

Üsküp sancağına bağlı Koçona kazasında Musalaha-i Dem Komisyonunun yetkilerini aşan kararlar aldığı görülmektedir. Koçana Musalaha-i Dem Komisyonunun; halkın Karadağlılara buğday gibi mallar satmamasını, Karadağlılarla konuşmamasını, aksi takdirde bir ay hapis ve iki lira para cezalarının uygulanacağını belirten kararlar alması üzerine Osmanlı hükümeti, bu kararların heyetin vazifesi

⁹⁵ BOA. BOE. 3505/262839, 22 Kanun-i sani 1324.

⁹⁶ BOA. DH. MKT. 2756/ 28, 5 Kanun-i sani 1324.

⁹⁷ BOA. DH. MKT. 2796/17, 5 Nisan 1325.

⁹⁸ BOA. BOE. 3505/262839, 11 Şubat 1324; BOA. DH. MKT. 2756/28-6, 12 Şubat 1324.

⁹⁹ BOA. TFR-I-KV. 216/21518, 27 Kanun-i evvel 1324.

dışında işler olduğunu, ayrıca bu şekilde alınan kararların devletin dış politikasına ve itibarına zarar verdiği konusunda Kosova valiliğini uyarmıştır¹⁰⁰.

b. Priştine Sancağı

Musalaha-i Dem Komisyonunun ilk kurulduğu bölgelerden biri Priştine sancağıydı. Priştine mutasarrıfı genel af ilanı ve İttihat ve Terakki Cemiyetinin talebi üzerine 260 tutuklunun tahliye edildiğini, firarda bulunanlardan 795 kişinin ise genel aftan yararlanmak için müracaat ettiğini ve bunun sonucunda haklarındaki yakalama kararlarının kaldırıldığını, bu şahısların hukuk-u şahsiyetlerinin temin edilmedikçe öç alma olaylarının artabileceği endişesiyle hükümetin izninden sonra Priştine’de Musalaha-i Dem Komisyonunun kurulduğunu belirtmekteydi. Priştine mutasarrıfı komisyonların kurulması ve kararlarının uygulanması için hükümetten destek talep etmekteydi. Bunun üzerine hükümet hukuku şahsiye davalarını ilgilendiren konularda hükümetin komisyon kuramayacağını bu sebeple komisyon kararlarının uygulanmasına destek olamayacağını belirtti¹⁰¹. Priştine’ye bağlı kazalarda halk, komisyon kurulmasını ve üyelerinin de bölge halkından olmasını talep etmekteydi. Halkın talebi üzerine Preşove ve Gilan gibi kazalarda Musalaha-i Dem Komisyonları kuruldu. Priştine mutasarrıflığı kanlılar arasında uzlaşma sağlanana kadar Musalaha-i Dem Komisyonlarının çalışmalarına devam etmesini istedi¹⁰². Priştine’den gelen raporlarda Gilan kazasında Musalaha-i Dem Komisyonuna Hristiyanlardan 30 müracaat olduğu belirtilmekteydi¹⁰³.

Priştine sancağına bağlı Gilan kazasında Musalaha-i Dem Komisyonunun tespit ettiği diyet bedellerinin ödenmemesi nedeniyle eski olaylarının tekrar yaşanabileceğinden endişe edilmekteydi. Bunun üzerine Kosova valiliği sancaklara gönderdiği talimatta, diyet bedellerinin tahsili için mülki görevliler görevlendirmelerini istemiştir. Görevlilerin uyarılarını dinlemeyenler hakkında asayiş bozmadan yasal işlem yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Arşiv belgelerinden Priştine sancağına bağlı kazalarda Musalaha-i Dem Komisyonlarının çalışmalarının Mayıs 1909’a kadar devam ettiği anlaşılmaktadır¹⁰⁴.

¹⁰⁰ BOA. TFR-I-KV. 211/21085; BOA. DH. ŞFR. 406/93, 25 Teşrin-i evvel 1324.

¹⁰¹ BOA. TFR-I-KV. 207/2063, 27 Temmuz 1324.

¹⁰² BOA. BOE. 3505/262839, 11 Şubat 1324.

¹⁰³ BOA. BOE. 3505/262839, 26 Kanun-i sani 1324

¹⁰⁴ BOA. DH. MUİ. 64-1/33, 11 Kanun-i sani 1325.

c. İpek Sancağı

İpek sancağı Musalaha-i Dem Komisyonu, kuruluşundan 1909'un Şubatına kadar yürüttüğü çalışmada kasaba ile dört kola ayrılan kura arasında bir koldaki katilleri barıştırmıştı. İpek mutasarrıfı üç kolun barıştırılması için çalışmalarını 1909 Nisanına kadar tamamlanacağını belirtmekteydi¹⁰⁵. İpek Musalaha-i Dem Komisyonu reisi komisyonun vazifesini tamamlamadan dağılmasının şimdiye kadar yapılan işleri bozacağını, çünkü kan davasından dolayı kimsenin mahkemeye müracaat etmeyeceğini vurguluyordu. Komisyon reisi vazifelerinin bitmesi için bir aylık süre öngörmekteydi. Komisyon reisine göre, komisyonun vazifesinin tamamlamadan dağılması durumunda barıştırılmış kanlılar tekrar düşmanlığa başlayabilmekteydi¹⁰⁶. İpek mutasarrıfı komisyonların bütün kanlıları uzlaştırmadan dağılmaları durumunda doğabilecek aksaklıklar konusunda şunları söylemekteydi¹⁰⁷;

- Şimdiye kadar uzlaşmış olan kanlıların arası tekrar bozulabilecektir.
- Bunların tekrar olaylara başlamasıyla; asayiş bozulabilecek ve cinayet olayları artabilecektir.

Adliye Nezareti uzlaşmaya yanaşmayanların adliyeye sevk edilmesini istiyordu. İpek mutasarrıfına göre bu konuda ısrar edilmesi halinde, bu güne kadar sağlanan uzlaşmalar ortadan kalkabilir ve komisyonlar çalışamaz duruma gelebilirdi. Bunun sonucunda İpek kazası dâhilinde uzlaşması sağlanmış olan kasaba ile baran kolu arasında kan davası tekrar başlayabilirdi. Ayrıca uzlaşmaları için yeni görüşülmeye başlayan Podmoz ve orta kol kanlılarının barıştırılması mümkün olamayabilirdi¹⁰⁸. Bu tartışmalarla birlikte mutasarrıf Meşrutiyetin ilanından sonra İpek adliyesinin iş yapamaz durumda olduğunu, Yakova ve Gosina adliye memurlarının iş yapmaktan men edildiklerini ve bu iki bölgede müracaat edilecek mahkemenin kalmadığını belirtmekteydi.¹⁰⁹

İpek sancağına bağlı Gosina kazasında, Musalaha-i Dem Komisyonunun tarafı ve haksız muamelelerinden dolayı bazı davalar İpek komisyonuna nakledilmiştir¹¹⁰. Gosina Musalaha-i Dem Komisyonu hakkında gelen şikayetlerin temel

¹⁰⁵ BOA. TFR-I-KV. 216/21518, 16 Kanun-i evvel 1324.

¹⁰⁶ BOA. BOE. 3505/262839, 21 Kanun-i sani 1324.

¹⁰⁷ BOA. TFR-I-KV. 216/21518, 16 Kanun-i evvel 1324.

¹⁰⁸ BOA. BOE. 3505/262839, 22 Kanun-i sani 1324.

¹⁰⁹ BOA. BOE. 3505/262839, 22 Kanun-i sani 1324.

¹¹⁰ BOA. BOE. 3505/262839, 22 Kanun-i sani 1324.

konusu diyet paralarının zorla tahsil edildiği konusundaydı. Örneğin, Gosina kazası *Rugova* karyesinde Hasan Hacı'nın çiftçisi Cemal'in katili olup genel af üzerine serbest bırakılan Hasan, Musalaha-i Dem Komisyonu tarafından maktulün ailesine 6500 kuruşluk diyet ödemesine karar verilmişti. Diyet parasının ödenmesi için kendisine baskı yapıldığını belirten Hasan, Meclis-i Mebusana şikâyetlerini içeren bir arzihal gönderdi. Dahiliye Nezareti, şikâyet konusunu Kosova valiliğine ileterek araştırılmasını istedi. Kosova valiliği, konuyla ilgili gönderdiği yazıda Hasan'ın fakir olmasından dolayı Musalaha-i Dem Komisyonu tarafından kendisine hiçbir baskının yapılmadığını, sadece dönem dönem maktulün ailesinin diyet bedelinin tahsili için yapılan müracaatlar üzerine komisyonca meselenin takip edildiğini belirtmiştir¹¹¹.

İpek sancağına bağlı Yakova kazasında ise Musalaha-i Dem Komisyonunun henüz işe başlayamadığı belirtilmekteydi. Bunun sebebi kanlıların hanelerinde kapalı ve birbirilerinden çekinir halde bulunmalarıydı.

İpek mutasarrıfı komisyonların çalışmalarıyla ilgili sorunlar üzerine kapsamlı bir rapor hazırlayarak Kosova valiliğine gönderdi. Mutasarrıf raporunda şu hususları belirtmekteydi;¹¹²

- Komisyonların şer'i ve genel hukuka göre değil, örf ve ananeye göre karar verdiğini, bu şekilde çözülmeye çalışılan bazı olaylarda haksız kararların alındığını,

- Komisyon tarafından verilen karara uymayan kişilere hanelerinin yakılmasına varan cezaların verildiğini, bu iş için de hükümetin desteğinin istendiğini belirten mutasarrıf kendinden önceki mutasarrıf zamanında top bile sevk edildiğini,

- Komisyonda üç beş kişi dışında diğer üyelerin okuma-yazma bilmediğini ve hükümetin nizam ve emirlerinden habersiz olduklarını,

- Azaların düzenli çalışmamasından dolayı işlerin ne zaman biteceğinin belli olmadığını,

- Gosina Musalaha-i Dem Komisyonunun taraflı davranmasından dolayı şikâyet olduğunu, bu şikâyetlerde komisyonun nüfuzlu kişilerin isteklerine göre karar verilmesinden kaynaklandığını, bunun birlikte bu komisyonun örf ve kadim adetlere bile aykırı karar verdiğini,

¹¹¹ BOA. DH. MKT. 2896/85, 29 Temmuz 1325.

¹¹² BOA. TFR-I-KV. 216/21518, 16 Kanun-i evvel 1324.

Yaşanan aksaklıkları bu şekilde belirten İpek mutasarrıfı komisyonların ahali-
ce hukukun ve devletin nizamının üzerinde görüldüğünü, herkesin her sorunu için
komisyonlara müracaat ettiğini, bunun da hükümet tarafından kabul edilemeye-
ceğini belirterek yapılması gerekenleri şöyle sıralıyordu;¹¹³

- Musalaha-i Dem Komisyonlarının bir ay içeresinde görevlerini tamamlama-
larını, Gosina için gerekirse 15 gün ek süre verilmesini,

- Komisyonların işlerini tamamlayabilmesi için hükümet tarafından destek
olunmasını,

- Gerekirse Musalaha-i Dem Komisyonları kararlarından vazgeçilerek hü-
kümet gücüne müracaat edilmesini ve cezaların da devlet gücü tarafından uy-
gulanmasını, bunun için devletin bir dereceye kadar şiddet tekeline kullanması
gerektiğini,

- Bu şekilde hükümetin ciddiyeti hakkında halka bir fikir verilebileceğini, ge-
lecekte yapılması planlanan reformlar için toplumun hazırlanabileceğini,

- İpek sancağı dahilindeki halkın medeniyetten uzak ve bedevi gibi yaşadık-
larını,

- Suçluların cezalandırma yerine taltif edildiklerini, askerlik ve vergi işlerinde
istedikleri gibi davrandıkları için bölge halkının haddinden fazla şımartıldığını, bu
hususlara dikkat edilmeden devletin buralarda otorite sağlayamayacağını,

- Devlet otoritesinin sağlanmasıyla, meşrutiyet hükümetinin bütün teşebbüs
ve uygulamalarının ciddiyetinin anlaşılabilceğini,

Bu hususları belirten İpek mutasarrıfı, bölgede yapılacak çok iş olduğunu, ya-
pılması planlanan işler için bir an önce komisyonların çalışmalarını tamamlaması
gerektiğini belirtmiştir.

d. Prizren Sancağı

Kan davalarının en yaygın olduğu sancaklardan biri de Prizren sancağıydı.
Bu sebeple Prizren'de kurulan Musalaha-i Dem Komisyonunun güvenliği için Sa-
daretin onayıyla asker verildi¹¹⁴. Prizren mutasarrıfı 1909'un Ocak ayına kadar
olan süreçte 200 kan davası dosyasının karara bağlandığını, bunların içinde uzlaş-

¹¹³ BOA. TFR-I-KV. 216/21518, 16 Kanun-i evvel 1324.

¹¹⁴ BOA. DH. MKT. 2655/88, 27 Teşrin-i evvel 1324.

maya yanaşmayanlara devletin gücü gösterilmedikçe komisyona getirilmeyeceklerini, komisyona gelmeyenlerin bu şekilde bırakılacak olması durumunda bugüne kadar harcanan çabanın boşa gideceğini belirtti. Diğer taraftan uzlaşmaya yanaşmayanların diğerinden öç almaya kalkışarak asayiş bozacaklarından, bu kişiler hakkında zorlama ve baskı için devletin gücü talep edilmekteydi¹¹⁵. Prizren mutasarrıfı Musalaha-i Dem Komisyonları vasıtasıyla kanlıların uzlaşmaları sağlandığı halde vilayet istinaf savcılığının Prizren savcı yardımcılığına gönderdiği yazıda suçlular hakkında kanuni takibat yapılmasını istediğini belirtmekteydi. Dahiliye Nezareti, konuyu Adliye Nezaretine ileterek bu şahısların komisyonlar aracılığıyla barıştırıldığını, haklarında kanuni takibat yapılmasının burada asayiş bozacağını belirterek bu karardan vazgeçilmesini istedi¹¹⁶.

Prizren'deki Musalaha-i Dem Komisyonunun Kanun-i Esasi ve kanunlara aykırı kararlar aldığı görülmektedir. Prizren Musalaha-i Dem Komisyonu Adem Bozanik namında birinin katlinden dolayı Yaşar Süleyman, Arif ve Bektaş isimli kişilerin maktulün mirasçılara 60 lira diyet bedeli ödemesini kararlaştırmıştır. Arif, kendi hissesine düşen bedeli öderken; Yaşar ve Süleyman, kendi hisselerine düşen 40 lirayı ödememelerinden dolayı Musalaha-i Dem Komisyonu kararıyla tutuklanmışlardır. Olayda komisyonların kararlarına uymayan şahıslarla ilgili bir mahkeme kararına gerek duymadan tutuklama ve gözetim altına alma yetkisinin kullanılmış olduğu görülmektedir¹¹⁷. Osmanlı hükümeti ise bir şahsın öldürülmesinden dolayı şahıs mahkemece serbest bırakıldığı halde, şahsın Musalaha-i Dem Komisyonunca tutuklanmasının Kanun-i Esasiye aykırı olduğunu belirterek şahısların tahliye edilmelerini istemiştir¹¹⁸.

Prizren Musalaha-i Dem Komisyonu aldığı bir diğer kararda, iki kişiyi öldüren, bir kişiyi yaralayıp firar eden Abdullah'ın hükümete teslim edilmesini, aksi takdirde Firzovikte alınan besa (barış) kararı gereği hanesinin tahrip edileceğini ilan etmiştir¹¹⁹. Kosova valiliği bu konu hakkında Dahiliye Nezaretinden görüş istemiştir. Dahiliye Nezareti bu kararın şer'i hüküm ve kanunlara aykırı olduğunu, komisyonların görevinin sulthan ibaret olduğunu belirterek, şahsın tutuklanmasını

¹¹⁵ BOA. BOE. 3505/262839, 22 Kanun-i sani 1324.

¹¹⁶ BOA. DH. MKT. 1294/15, 30 Ağustos 1324.

¹¹⁷ BOA. DH. MKT. 2710/83, 25 Kanun-i evvel 1324.

¹¹⁸ BOA. BOE. 3481/261002, 5 Kanun-i sani 324.

¹¹⁹ BOA. BOE. 3503/262657, 17 Şubat 1324; BOA. DH. MKT. 2759/28, 17 Şubat 1324.

talep etmiştir¹²⁰. Kosova valiliği bu kararı komisyona ileterek cezanın uygulanmasına onay vermemiştir. Komisyon ise bu kararın uygulanmaması durumunda emsallerine örnek olacağını ve besa hükümlerinin geçersiz kalacağını belirtmiştir. Komisyon üyeleri bu durum nedeniyle doğabilecek aksaklıkları kabul etmeyeceklerini bildirmişlerdir¹²¹.

Prizren Musalaha-i Dem Komisyonunun zor kullanarak diyet paralarını tahsil ettiği şeklinde ahaliden şikayetler gelmekteydi. Prizren'e bağlı Zor karyesi halkı Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgrafta; karye ahali adına alınan senetin zabitan tarafından baskı ve zor kullanarak tahsil edildiğini, bunun meşrutiyet hükümetinin adaletiyle bağdaşmadığını belirterek yüz liranın kendilerine geri iadesini istemektedirler. Karye halkı Musallaha-i Dem Komisyonu kararlarının hiçbir kanunla uyuşmadığını belirterek iddiaların adliye müracaat etmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Şikayetler üzerine Prizren mutasarrıfı Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazıda durumun diyet bedellerinin geç ödenmesinden kaynaklandığını, makulün ailesinin diyet bedelinin ödenmesi için komisyona müracaat ettiğini, diyet bedellerinin tahsilini çabuklaştırmak için mülki görevliler görevlendirildiğini, bu görevlerin de zabitan eşliğinde diyet bedelini tahsil etmesinden kaynaklandığını, zor kullanma gibi bir durumun söz konusu olmadığını belirtmiştir¹²². Bölge halkının ekonomik durumunun kötü olması diyet bedellerinin ödenmesinde sıkıntı yaratmaktaydı. Osmanlı Devleti bu bedellerin tahsil görevini yerel makamlara bıraktı¹²³.

Bir diğer şikâyet konusu Musalaha-i Dem Komisyonunun hane yakma kararıydı. Komisyon üyeleri uzlaşmaya davet edildiği halde gelmekten imtina edenlerin eski usule göre meskenlerinin tahribi için jandarma ve asker talep etmiştir. Prizren mutasarrıfı bölgedeki durumun hassasiyetine değinerek bunun asayiş için gerekli olduğunu belirtmiştir¹²⁴. Örneğin, kocasının bir cinayet olayına adı karışmasından dolayı komisyonca hanelerinin yakılmasına karar verilen bir kadın, bu durumda mağdur olacaklarını belirterek konuyu Dahiliye Nezaretine şikayet etmiştir. Dahiliye Nezareti böyle kanunsuz uygulamalara meydan verilmemesi konusunda Prizren mutasarrıfını uyarmıştır¹²⁵.

¹²⁰ BOA. BOE. 3505/262839, 22 Kanun-i sani 1324

¹²¹ BOA. BOE. 3503/262657, 17 Şubat 1324.

¹²² BOA. DH. H. 51/7, 2 Şubat 1325.

¹²³ BOA. DH. MUİ. 61-1/33, 11 Kanun-i sani 1325.

¹²⁴ BOA. BOE. 3505.262839, 25 Teşrin-i evvel 1324.

¹²⁵ BOA. DH. MKT. 2760/33, 17 Şubat 1324.

e. Yenice Sancağı

Yenice mutasarrıflığı, Musalaha-i Dem Komisyonunun Akova kazası dahilinde 34 kan davasını sulh yoluyla uzlaştırdığını belirtmekteydi. 10 kadar husumetin devam ettiği, bunlardan bazılarının uzlaşmaya yanaşmadığı ve içlerinde komisyon kararlarını kabul etmeyenlerin de olduğu bildirilmekteydi. Yenice mutasarrıflığı komisyon kararlarına uyamayanların ve uzlaşmaya yanaşmayanların davalarının mahkemeye intikal ettirilmesine kişilerin yanaşmayacağını, bu kişilerin zabıtaca tevkifine müsaade edilmediği için komisyonların çalışmalarının tatil edilmesine karar verildiğini Kosova valiliğine iletmiştir¹²⁶.

4. Komisyonların Kaldırılması

Komisyonların 1909 yılının Nisan ayında kaldırılması kararlaştırmıştı. Ancak Kosova valiliğinden gelen yazılarda komisyonların 1909 yazında faaliyetlerine devam ettikleri anlaşılmaktadır. 1909 Temmuzunda zanlıların idam edilmesiyle ilgili tartışmalar yapılmış ancak Kosova valiliği idam cezasının uygulanmasının bölgede kötü tesir bırakacağını belirtmiştir¹²⁷. Musalaha-i Dem Komisyonlarının devamına gerek olmadığı şeklinde Kosova Vilayet İdare Meclisi'nce alınan karar üzerine, komisyonların ilgasına dair karar sancak ve kazalara gönderilmiştir. Kosova valiliğinin dâhiliye nezaretine gönderdiği yazıda bu karar tarihinin 25 Ağustos 1909 olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla nisan ayında kaldırılması öngörülen Musalaha-i Dem Komisyonlarıyla ilgili karar 31 Mart Ayaklanması ve Nisan 1909'da İpek'te başlayan isyan sebebiyle Ağustos ayına sarkmış olabilir¹²⁸.

Musalaha-i Dem Komisyonlarının kaldırılmasıyla ilgili Üsküp mebusu Sait Efendi mecliste yaptığı konuşmada komisyonların kaldırılmasından sonra Arnavutlar arasında kan davası olaylarının tekrar arttığını belirterek, Gilan'da 20 ayda 100'ü aşkın cinayetin işlendiğini belirtmiştir¹²⁹. Arnavutluk bölgelerinde kamu otoritesini güçlendirme çabasına karşın kan davası geleneğinin devam ettiği görülmektedir. Hapishane defterlerinde yaptığımız incelemelerde katl maddesinden hüküm giyen mahkum sayısının diğer suçlara oranla fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Osmanlı hükümetinin komisyonların kaldırdığı dönemde kan davalarını ceza hukuku ve mahkemeler aracılığıyla çözmeye çalıştığı söylenebi-

¹²⁶ BOA. DH. MKT. 2796/17, 9 Mart 1325.

¹²⁷ BOA. DH. MKT. 2891/87, 22 Temmuz 1325.

¹²⁸ BOA. DH. MKT. 2911/9, 12 Ağustos 1325.

¹²⁹ MMZC, Devre I, c. 4, İçtimai sene 2, 3 Mayıs 1910 s. 563.

lir¹³⁰. Diğer taraftan İttihatçıların merkezileşme politikasına bağlı olarak artan huzursuzluk Arnavut bölgelerinde 1910 ve 1911 isyanlarına sebep oldu. Osmanlı hükümeti bu isyanlardan sonra da bölgede kan davalarını çözüme kavuşturmak için genel af kararlarıyla birlikte Musalaha-i Dem Komisyonlarını tekrar kurdu.

5. Kan Davalarının Çözümü İçin Son Hamleler: İsyanlardan Sonra Kurulan Musalaha-i Dem Komisyonları 1910-1912

1910 yılının Mart ayında Kosova'nın kuzey bölgelerinde Oktrova vergisi sebebiyle isyan çıktı¹³¹. İsyanın Mayıs ayında bastırılmasından sonra Osmanlı hükümeti Kosova bölgesinde meydana gelen olayları araştırması ve rapor hazırlaması için bölgeye bir teftiş heyeti gönderdi. Heyet bölgeyi teftişten sonra Kosova vilayetinde Arnavutların durumuyla ilgili kapsamlı bir rapor hazırladı. Raporla bölge halkının durumundan bahsedilirken kan davalarıyla ilgili şu hususlar belirtilmektedir:¹³²

“ ... Bazıları da maktulün istifa-yı dem ve ahz-ı sarı yalnız veli ve verese-i katile münhasır olmayub kabile efradının kafesine aid olduğu ve istifa-yı dem ve ahz-ı intikam katilin mahv ve idamına münhasır kalmayub mensub olduğu kabile efradının eli silah tutan erkeklerin kafesine şamil bulunduğu cihetle kabail yekdiğerini takiple meşgul ve yekdiğerinden müctenib ve cümlesi kar ve kesbden azade ve muattal imişler. Kan davası bazen dört bin kuruştan altı bin beş yüz kuruşa kadar olaan diyet itasıyla mürtefi olur ve çok kerede katl ve ahz intikam suretiyle tesellül etmiş olur...”.

1910 Arnavutluk isyanının bastırılmasından sonra Osmanlı hükümeti Kosova bölgesinde Arnavutların elindeki silahları toplamaya karar verdi. 1910 yılı Haziran ayında Pevka, Meyd, İşkodra ve Merdita Malisörlerinin silahları toplandı. Osmanlı ordusu 24 Temmuzdan itibaren Leş, Tiran, Elbasan ve Manastır bölgelerinde Arnavutların silahlarını toplamaya başladı¹³³. Arnavutlar silah toplama faaliyetlerine tepki gösterdiler. Arnavutların silahlarını teslimde tereddüt yaşamalarının önemli sebeplerinden biri de kendi hasımlarının bu süreçte meydanı boş bulmaları ve kendilerinin savunmasız kalmalarından kaynaklanmaktaydı¹³⁴.

¹³⁰ BOA. DH. SYS. 20/44, 26 Kanun-i evvel 1326.

¹³¹ Banu İşlet Sönmez, II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 177.

¹³² BOA. DH. SYS. 44/3-3, 6 Şubat 1326.

¹³³ Sırat-ı Müstakim, S. 416, c. 4, 5 Ağustos 1326, s. 4.

¹³⁴ BOA. DH. SYS. 44/3-3, 6 Şubat 1326.

Bölgede bulunan Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa halkın tepkisinin dikkate alındığını, ancak bunların silahlarının alınmamasının da bir noktada devlet eliyle cinayete teşvik olacağını belirtiyordu. Mahmut Şevket Paşa bölgede tekrar kurulması planlanan Musalaha-i Dem Komisyonlarına bölge ileri gelenlerinin alınmasını istiyordu. Ona göre bölgedeki kan davalarını seyyar sulh mahkemeleri de çözebilirdi¹³⁵.

Hükümet şahsi suçların affı ve bölgedeki kan davalarını çözmek için Musalaha-i Dem Komisyonlarının tekrar kurulmasına karar verdi. Ve şahsi suçların affı için bir kanun layihası hazırlandı¹³⁶. Mahmut Şevket Paşa, silah toplama faaliyeti devam ederken 13 Mayıs tarihli telgrafında hukuku şahsiye davalarının tasfiyesi için mahalli en büyük mülkiye memurunun başkanlığında, şer'i hukuka hâkim bir kişi, idare meclis üyelerinden bir üye ve bir zabıtanandan oluşan Musalaha-i Dem Komisyonlarının kurulacağını belirtti. Mahmut Şevket Paşa Meşrutiyetin ilanından sonra kurulan Musalaha-i Dem Komisyonu tecrübelerinden dolayı bölge ileri gelenlerini komisyonlara dâhil etmemiştir. Hükümet şer'i hukuk bilgilerinden dolayı kurulacak komisyonlara müftülerin de alınmasını istemiştir. Ancak her yerde müftü olmadığı ve bölgede görev yapan müftülerin yerli halktan olmasından dolayı komisyon işlerine müftüler dahil edilememiştir¹³⁷. Komisyonlarca alınacak kararların devletin kanun ve nizamlarıyla uyum bir şekilde alınması için komisyonlar mülki görevlilerden oluşmaktaydı. Osmanlı hükümeti daha önceki Musalaha-i Dem Komisyonlarında yaşanan sıkıntıları yaşamamak için komisyonların yapısını değiştirmiştir. Bu şekilde komisyonlara bir yaptırım gücü sağlamak ve alınan kararları gerekirse zor kullanarak uygulayabilmek için yapılacak işler doğrudan devlet tekeline alınmıştır. İsyandan sonra artık devletin bölgede etkinlik alanlarını artırmak istemesi de etkili olmuştur.

Musalaha-i Dem Komisyonlarının tekrar kurulmasıyla birlikte Osmanlı hükümeti bölgede uygulanmakta olan adet ve gelenekten beslenen Dukakin Kanunu'nun çıkarılacak kanunlarla tadil ve ilga edilmedikçe yapılmakta olan işlerin sonuçsuz kalacağını da biliyordu¹³⁸. Kosova ve İşkodra vilayetlerinin özellikle cibâl kısımlarında hâkim olan ve komisyon tarafından uygulanmakta olan Lek Dukakin Kanunu'ndan dolayı merkezi hükümetin kanun ve nizamları bu bölgelerde yeteri

¹³⁵ BOA. BOE. 3759/281918, 10 Mayıs 1326.

¹³⁶ BOA. BOE. 3759/281918, 13 Mayıs 1326.

¹³⁷ BOA. BOE. 3759/281918, 13 Mayıs 1326.

¹³⁸ BOA. DH. MÜ.İ. 64-1/33, 25 Kanun-i sani 1325.

kadar nüfuz edememekteydi. Devletin etki ve nüfuz alanını artırmak için bir takım idari tedbirler alındı. İdari reformlar kapsamında Kosova vilayetinde 9 nahiyeye kurulması kararlaştırıldı. Kosova valiliğine verilen talimatta yeni kurulan nahiyelerin ve nahiyeye müdürlüklerinin bir an önce yapılandırılması istendi¹³⁹. İşkodra'nın cibal kısmında da 9 nahiyeye kurulmasına karar verildi. Nahiyelerin kurulması kararıyla birlikte İşkodra vilayetine verilen talimatta nahiyeye teşkilatlarının bir an önce yapılandırılıp nahiyeye meclislerinin derhal kurulması istendi. Nahiyelere müdür ataması yapılarak, cibal bölgelerinde yaşayan Malisörlerin hassasiyeti nedeniyle nizamiye mahkemeleri kurulup sulh hakimlerinin atanması ve Jandarmanın teşkilatı kurulana kadar Lek Dukakin Kanunu'nun uygulamada kalması İşkodra valiliği tarafından talep edildi¹⁴⁰.

1911 Arnavutluk isyanının bastırılmasından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti, Kosova Arnavutları arasında artan huzursuzluktan dolayı Padişah için bir Rumeli seyahati planladı. 1911 yılı Haziran ayında Sultan Reşat, Rumeli seyahatine çıktı. Seyahat sırasında Padişah Arnavutluk bölgesinde genel af ilan etti. Sultan Reşat kan davalarının sulh yoluyla halledilmesi için diyet bedellerinin devlet tarafından ödenebilmesi amacıyla 30 bin lira bağışladı¹⁴¹. Padişahın bu kararından sonra Osmanlı hükümeti Arnavutlar arasında genel bir barış sağlamak amacıyla kan davalarını diyetlerini ödemek suretiyle temizlemeye çalışmıştır¹⁴². Kan davalarının diyetleri için ilk etapta Kosova vilayetine 20 bin liralık tahsisat gönderilmiştir¹⁴³. Bununla birlikte hükümet Manastır ve İşkodra valiliklerden bölgelerinde diyet davalarının olup olmadığını araştırmalarını¹⁴⁴ ve kan davalarını bitirmek için nelerin yapılabileceğine dair görüş istemiştir¹⁴⁵.

Sultan Reşat'ın bağışından sonra Osmanlı hükümetinin Makedonya bölgesinde (Selanik, Manastır ve Kosova) yapmayı planladığı ıslahat kapsamında, bölgeye gönderdiği Rumeli Islahat Komisyonunun talebiyle birlikte Musalaha-i Dem Komisyonları tekrar kuruldu. Kan davalarının çözülebilmesi için Musalaha-i Dem Komisyonlarının yetki ve görevlerini düzenleyen yeni bir muvakkat kanun

¹³⁹ Ünlü, *a.g.e.*, s. 54.

¹⁴⁰ BOA. BOE. 93/6, 16 Kanun-i evvel 1326.

¹⁴¹ "Padişah Hazretlerinin Nutkundan", *Tanin* (Senin), No: 1003-27, 17 Haziran 1911, s. 1.

¹⁴² *Tanin* (Senin), No: 1006-30, 17 Haziran 1911, s. 1.

¹⁴³ "Kan Dava-yı Diyeti", *Rumeli*, No: 497, 25 Temmuz 1911, s. 2.

¹⁴⁴ BOA. BOE. 3918/293783, 7 Temmuz 1327.

¹⁴⁵ BOA. BOE. 3911/293297, 22 Haziran 1327.

çıkarıldı. Bu kanuna göre, Musalaha-i Dem Komisyonlarının davetine icabet etmeyenlerin polis ve asker marifetiyle zorla getirecekleri (**madde 1**), komisyonda barışmayıp kan gütmek fikrinde ısrar edenlerin barışa ikna oluncaya kadar zabıta nezaretinde bulundurulacağı veya bir cinayete meydan vermemek için başka vilayete gönderilebileceği (**madde 2**), komisyonda barışa ikna olup diyet bedelini ödemeyi kabul edip üzerine düşen yükümlülüğü yerine getirmeyen kişilerin yakalanarak adliyeye sevk edileceği (**madde 3**), diyet bedellerinin mahkeme kararı beklenmeden icra daireleri bedeli ödemekle hükümlü kişinin malları üzerinden tahsil edileceği (**madde 4**), komisyonda kan gütmek fikrinde ısrar edenlerin mahkemelerde yargılanacağı (**madde 5**) belirtilmekteydi¹⁴⁶. Osmanlı hükümetinin muvakkat kanunla, yerel adet ve kanunlar arasında bir denge kurmaya çalıştığı görülmektedir. Bu bağlamda kan gütmeye olaylarını önlemek için mecelle ile önleyici ceza hukuku ve güvenlik sistemleri birleştirilmiştir¹⁴⁷. Muvakkat kanunla birlikte komisyonlara ilk kez hukuki bir statü verildi.

Osmanlı hükümeti çıkardığı muvakkat kanunla birlikte Priştine, İpek, Prizren sancakları merkez ve kazalarında Musalaha-i Dem Komisyonlarını tekrar kurdu. Musalaha-i Dem Komisyonlarının görev ve yetkileri muvakkat kanunla düzenlenmişti. Musalaha-i Dem Komisyonlarına yerel makamlardan mülki ve adli görevliler atandı. Örneğin, Priştine'ye bağlı Vulçitrin kazası Musalaha-i Dem Komisyonu bidayet mahkemesi azasından Osman Bey, polis komiseri Cemal Bey ve Eşraftan Haydar Ağa'dan oluşturuldu¹⁴⁸. Komisyonların belirleyeceği diyet bedelleri Sultan Reşat tarafından tahsis edilen ödenekten karşılanacaktı. Burada ödenmesi büyük sorun teşkil eden diyet bedelleri devlet tarafından ödenerek uzlaşmaların daha çabuk sağlanması amaçlanmaktaydı¹⁴⁹. Rumeli Islahat Komisyonunun bölgede çalışmaları sırasında Kosova bölgesinde asayiş ve huzurun sağlanması kapsamlı ıslahat planının bir parçasıydı. Ancak bu çalışmalar Arnavut bölgelerinde huzursuzluğu önlememiştir. Balkan Savaşlarına giderken Arnavut ileri gelenleri geniş çaplı bir isyan girişiminde bulundu. İsyân başarısız oldu belki ama savaş öncesi dönemde Arnavut bölgelerinde devlet otoritesi için tehlike çanları çalıyordu.

1912 yılı genel ayaklanma girişiminden sonra Arnavutluk heyet-i tahkiyesi

¹⁴⁶ BOA. Mİ. 226/113, 29 Kanun-i sani 1327; *Düstur*, Tertib-i Sani, c. 4, Matbaa-i Ümera, Dersaadet 1331, s. 114-115; *Takvim-i Vekayi*, No:1094, 11 Şubat 1327, s. 2.

¹⁴⁷ Pekiner, a.g.m., s. 89.

¹⁴⁸ DH. MÜ. 153/47, 18 Şubat 1327.

¹⁴⁹ BOA. DH. MÜ. 154/8, 27 Şubat 1327.

reisi olarak bölgeye gönderilen Müşir İbrahim Paşa huzur ve asayişin sağlanması için bölgede Musalaha-i Dem Komisyonlarının tekrar kurulmasını talep etti¹⁵⁰. İbrahim Paşa ve Kosova valisi, mutasarrıf ve kaymakamların başkanlıklarında kurulacak Musalaha-i Dem Komisyonlarının işe başlayacakları güne kadar işlenmiş cinayet, yaralama, darp ve tecavüz olaylarına bakmasına karar verildi¹⁵¹. Komisyonların kurulmasından sonra işlenecek cinayet suçlularının asker ve polis marifetiyle yakalanarak adliye teslimi yoluyla cezalandırılmaları kararlaştırıldı¹⁵². Bununla birlikte komisyonlar kurulduğu tarihte firari bulunan şahısların takibinden vazgeçildi. Bu şekilde şahısların komisyonlara müracaat etmelerinin sağlanması ve komisyonlar kurulduğu güne değin tutuklu bulunan şahısların kefaletle tahliye edilmelerine karar verildi¹⁵³.

Bu düzenlemelerle birlikte kan davalarının yoğun olarak yaşandığı Arnavutluk'un cibal kısmında kurulmuş adliye teşkilatlarından bir fayda sağlanamaması üzerine bu bölgeler için yeni bir kanun hazırlanması kararlaştırıldı. Bedi Nuri 1912 yılında Arnavut bölgelerine yaptığı seyahat sırasında Kosova vilayetiyle ilgili şu bilgileri vermektedir; “*Kosova vilayetinin kabail ve bayraktarlarla meskun olan kazalarında yakın vakitlere kadar teşkilat-ı adliye cari değilken birkaç senden beri tedricen tesis eyledi. El-haletü-l heza bu vilayet dâhilinde gerçi muhakim-i adliye müteşekkil ve teşkilat-ı idariye mevcud ise de, hala nüfuz-u hükümet beyne-l kabil tamamıyla tesis etmemiş...*”¹⁵⁴. Hazırlanacak kanunun Arnavutluk'un cibal kısmında uygulanmakta olan Lek Dukakin Kanunu ile bir dereceye kadar uyumlu olması ve Dukakin Kanununun hangi noktalarda düzenlemeye ihtiyaç duyulduğunun araştırılması için yerel makamlara talimat verildi¹⁵⁵. Bunun için Lek Dukakin Kanunu'nun Yıldız Kütüphanesi'nde bulunan nüshası incelemeye alındı¹⁵⁶.

Balkan savaşlarına giderken kurulan Musalaha-i Dem Komisyonlarını başka işler için de kullanıldığı görülmektedir. Rumeli'deki buhran ve Bulgaristan'ın seferberlik ilan etmesi sebebiyle Kosova'da silahlı silahlı alınacak rediflerin silahların tes-

¹⁵⁰ BOA, İMMS. 154/31, 22 Haziran 1327.

¹⁵¹ BOA, İMMS. 154/31, 5 Eylül 1328.

¹⁵² BOA. MV 169/7, 6 Eylül 1328; BOA. BOE. 4086/304432, 9 Eylül 1328.

¹⁵³ BOA. BOE. 4098/307329, 1 Teşrin-i evvel 1328.

¹⁵⁴ “Arnavutluk'ta Teşkilat-ı İctimaiye”, *Şehbal*, Dördüncü sene, c. 32. Aded: 62, 1 Teşrin-i Evvel 1328, s. 272.

¹⁵⁵ BOA. BOE. 4087/306524, 11 Eylül 1328.

¹⁵⁶ BOA. BOE. 4090/306747, 17 Eylül 1328.

liminden sonra evlerine dağılma olasılığı, bunun sonucunda bir daha toplanmaları ve sevkleri zor olacağından bu konuda Priştine’de toplanacak olan Musalaha-i Dem Komisyonu reislerinden yardım talep edilmesine karar verildi¹⁵⁷. Komisyonların Balkan savaşlarında başka amaçlar içinde kullanıldığı görülmektedir.

Osmanlı devletinin bölgede toplumsal barışı tesis etme çabaları kalıcı olmamıştır. Kabile yapısı ve yerel kültür unsurlarının belirleyiciliği, kan davalarının devletin merkezi otoriteyi güçlendirme veya reform çabalarıyla yok edilecek bir gelenek gibi görünmemektedir. Musalaha-i Dem Komisyonları kan davalarını uzlaştırma konusunda başarı sağlasa bile bölgede yerel adet ve geleneklere bağlılık sebebiyle komisyonlar kaldırıldıktan sonra eskiye geri dönüş olduğu görülmektedir.

Sonuç

Arnavutlar arasındaki kan davası geleneği, kabilecilik ve Lek Dukakin kanunu gibi gelenekten beslenen kökleşmiş sosyolojik bir gerçektir. Bununla birlikte kan davalarının yarattığı “toplu sorumluluk” ve “toplu öç alma” duygusunun bölgede sosyal düzenin devam etmesini sağladığı görülmektedir. Kan davalarının döngüsel süreci, kabileler arasında dengeli bir karşılık yaratırken diğer taraftan da devlet otoritesinin zayıflamasına neden olmaktaydı. Bu durum, kendi güvenliğini sağlamak isteyen halkın kabile yapısına bağlılığını arttırmaktaydı. Zayıf bir merkezi otorite, İttihat ve Terakki Cemiyetinin merkezîyetçilik politikalarıyla çelişmekteydi. Bu bağlamda Meşrutiyetin ilanından sonra, Osmanlı hükümeti Kosova Arnavutları arasında devam etmekte olan kan davalarını çözmek için yoğun bir çaba içerisine girmiştir. İttihatçılar kan davalarını çözmek için II. Abdülhamit dönemi tecrübelerinden faydalanarak Musalaha-i Dem Komisyonlarını tekrar kurdu. Öncelikle bu sosyolojik sorunun çözümü, hem asayiş ve kamu düzeninin sağlanması hem de İttihatçıların bölgede yapmayı planladığı reformların uygulanması için gerekliydi. Kamu düzeninin sağlanması İttihatçıların merkezîyetçilik politikası ve bölgede yapmayı planladıkları reformların sağlıklı bir şekilde uygulanması için şarttı. İttihatçılar bu şekilde Arnavut bölgelerinde devletin güçlü olduğunu ve nüfuz edici etki alanlarının her yere uzandığını ispatlamak için bir taraftan idari tedbirler alırken bir taraftan da komisyonlar aracılığıyla kan davalarını önlemeye çalıştılar. İttihatçılar devlet otoritesini güçlendirerek Arnavutlar arasındaki kişisel adalet arama duygusunu da ortadan kaldırmaya çalışmışlardır.

¹⁵⁷ BOA. DH. İD. 147/52, 24 Ağustos 1328.

Diğer taraftan Kosova konumu itibarıyla Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan ile sınırdaş bir bölgeydi. Bu ülkelerin Makedonya sorununa yaptığı müdahaleler Kosova Bölgesini önemli bir bölge haline getirdi. Bu bağlamda bu hudut hatlarında asayiş ve kamu düzeninin sağlanarak sisteme entegrasyonu İttihatçıların merkeziyetçilik politikasının öncelikli hedeflerindendi. Bu şekilde bölgede devletin nüfuz edici iktidar alanları genişletilerek sınır hatlarının güvenliği öncelikli konulardan biriydi. Fakat bölgede toplumsal barışı sağlama çabaları Meşrutiyetin ilanından sonra da başarılı olmadı. Arnavutların yargılama süreçlerine olan itimsizliği, kanlısını öldüren kişinin toplumda itibar görmesi (kahramanlıkla eş tutulmasıydı), toplumsal baskı, Lek Dukakin hukukuna bağlılıkları, Osmanlı Devleti'nin kabileler arası diyalogu geliştirememesi, coğrafi ve ekonomik nedenlerle kan davaları kanayan bir sosyal olgu olarak devam etti. Diğer taraftan bölge halkının ekonomik durumundan dolayı diyet bedellerini ödeyememesi kan davalarının devam etmesinin diğer bir nedeniydi. Devletin bütün çabalarına rağmen kan davaları Arnavutlar arasında kronikleşmiş bir sosyolojik gerçek olarak devam etti.

KAYNAKLAR

Arşiv belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı Âli Evrak Odası (BOE): 3505/262839, 3503/262657, 4086/304432, 4098/307329, 4087/306524, 4090/306747, 3481/261002, 3531/264793, 3759/281918, 93/6, 3918/293783, 3911/293297.

Dahiliye Nezareti İdari (DH. İD.): 147/52.

Dahiliye Nezareti Hukuk (DH. H.): 51/7.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH. MKT.): 2760/33, 2796/17, 2891/87, 2911/9, 2756/28-6, 2724/61, 2710/83-1, 2896/85, 2655/88, 2756/ 28, 2796/17, 1294/15, 2710/83, 2759/28.

Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye Dairesi (DH. MUI.): 64-1/33, 153/47, 154/8.

Dahiliye Nezareti Siyasi (DH. SYS.): 20/44, 44/3-3.

Dahiliye Nezareti Şifre (DH. ŞFR.): 408/75, 406/93

İrade-i Meclis-i Mahsus (İ.MMS.) 154/31.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV): 226/113, 169/7, 124/7.

Rumeli Müfettişliği Kosova Evrakı (TFR-I-KV): 216/21518, 207/20632, 211/21085, 207/2063.

Basılı Belgeler

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (MMZC)

Düstur

Sürelî Yayınlar

1326 Salname-i Devlet-i Osmaniye, Selanik Matbaası, Dersaadet 1326.

1327 Salname-i Devlet-i Osmaniye, Selanik Matbaası, Dersaadet 1327.

Muhibban

Rumeli

Sırat-ı Müstakim

Şehbal

Tanin (Senin)

Takvim-i Vakayi

Kaynak ve Telif Eserler

Ahmed Şerif, *Arnavutluk'da, Suriye'de, Trablusgarp'da Tanin*, haz. Mehmed Çetin Börekçi, C II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Arsoska, Jana, "Social Confusion on the Road to Modernity: The Meaning of Violence and Crime in Ethnic Albanian Context", *Final Results of a 2006 CERGE-EI GDN Project*, June, 2007, s. 1-38.

Aydın, Suavi, – Türkoğlu, Ömer, "İttihad ve Terakki Programının ve Eyleminin Radikal Dönüşümü: 1908 Öncesi ve Sonrası", *II. Meşrutiyeti Yeniden Düşünmek*, der. Ferdan Ergut, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009, s. 260-285.

Bayar, Celal, *Bende Yazdım*, C 3, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.

Bedi Nuri, "Arnavudluk'da Kan Gütmek Adeti", *Şehbal*, Dördüncü sene, C 3, Aded: 59, 10 Ağustos 1328, s. 208-209.

Cara, Arben, - Margjeka, Mimoza, "Kanun Of Leke Dukagjini Customary Law Of Northern Albania", *European Scientific Journal*, Vol. 11, October 2015, s. 174-186.

Clayer, Nathalie, *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri*, çev. Ali Berktaş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.

- Çelik, Bilgin, “Geleneksel Yapı İle Modernite Arasındaki Gerilime Bir Örnek: Arnavutluk’ta Kan Davaları Ve II. Meşrutiyet Döneminde Soruna Çözüm Arayışları, *Studies Of The Ottoman Domain*, C 4, S. 7, Samsun 2014, s. 18-41.
- Emrence, Cem, *Osmanlı Ortadoğu’sunu Yeniden Düşünmek*, çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.
- Gawrych, George, *The Crescent and the Eagle: Ottoman Rule, Islam and The Albanians 1847-1913*, I.B. TAURIS, London 2006.
- İrtem, Süleyman Kani, *Meşrutiyetten Mütarekeye (1908-1918)*, haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 2004.
- Karataş, Yakup, “Rumeli Vilayetleri Örneğinde Osmanlı Devleti’nin Çatışma Çözüm Politikaları”, *Turkish Studies*, Volume 9/7, Ankara, 2014, s. 398-410.
- Killi, Suna, - Gözübüyük, Şeref, *Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2000.
- Koloğlu, Orhan, *Üç İttihatçı*, Kırmızı Kedi, İstanbul 2011.
- Malcolm, Noel, *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*, çev. Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul 1994.
- Özbozdağlı, Özer, *İttihat- Terakki ve Makedonya Sorunu 1908-1912*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tokat 2016.
- Pekiner, Visalettin, “ Kan Güme Cürümleri ve 3236 Sayılı Kanun” , *Ankara Barosu Dergisi*, S.3, Ankara 1960, s. 87-93.
- Saygılı, Hasip, “20. yy Başlangıcından Günümüze Arnavutlarda Osmanlı ve Türkiye Algısı”, *Bilge Strateji*, C 6, S. 10, İstanbul 2014, s. 35-62.
- Sönmez, Banu İşlet, *II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.
- Süssheim, K, “Arnavutluk”, *İslam Ansiklopedisi*, C I, MEB, Eskişehir 2001, s. 573-592.
- Tezcan, Mahmut, *Kan Davaları*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.
- Ünlü, Mucize, *Kosova Vilayetinin İdari ve Sosyal Yapısı (1877-1912)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2002.
- Ünsal, Artun, *Anadolu’da Kan Davası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 22.
- Vasa Efendi, *Arnavutluk ve Arnavutlar Arasında*, Mihran Matbaası, İstanbul 1880.

